

Forfatter: Karl Mantzius, 1860-1921

Titel: Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika

Citation: Karl Mantzius, 1860-1921: "Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika", i *Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika*, Gyldendalske Boghandel, s. 1. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-001956726-000-root.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Karl Mantzius, 1860-1921, *Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika*,

FRA DEN ANDEN SIDE

s. 2KARL MANTZIUS:
SKUESPILKUNSTENS HISTORIE

I OLDTIDENS SKUESPILKUNST. 1897.

II. MIDDELALDER OG RENAISSANCE. 1899

III. ENGELSKE THEATERFORHOLD I SHAKESPEARETIDEN. 1901.

IV. MOLIÈRETIDEN. 1904.

V. DE STORE SKUESPILLERES AARHUNDREDE. 1907.

VI. KLASSICISME OG ROMANTIK. 1.—3. Del. 1916.

THEATERSPØRGSMÅL OG SVAR. 1903.

GEORGE DANDIN. Komædie i tre Akter af MOLIÈRE. Paa Dansk ved KARL MANTZIUS. 1895.

s. 3KARL MANTZIUS

FRA DEN ANDEN SIDE

NOGLE BREVE FRA AMERIKA

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

KØBENHAVN OG KRISTIANIA

MDCCCCXVII

s. 4KØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

s. 5INDHOLD

Side

I Introduktion 7

II Det nyeste New York 14

III Mad og Mennesker 23

IV Præsidentvalg 31

V Aandeligt Liv 39

VI Kunst 47

VII Teatre 54

VIII Mere om Teater 62

IX San Francisco 81

X Rejser 89

XI Gennem Californien 99

XII Hjemrejse 108

s. 6

s. 7

INTRODUKTION

New York, Novbr. 1916.

Kære Ven!

Efter disse fortrolige Bemærkninger skal jeg gerne forsøge paa „at fortælle lidt om Forholdene“ her, som du skriver. Nu ved jeg ganske vist ikke præcist, hvad du forstaaer ved „Forholdene“. Her er jo unægtelig adskillige Slags „Forhold“.

Du vil jo ikke have mig til at fortælle dig, at New York har mange høje Huse, som af Danske kaldes for Skyskrabere, eller at New Yorkerne er Folk, som rager deres Skæg helt af, bruger Tyggegummi, lægger Benene op paa Bordet og spytter paa Gulvet — vel?

Og jeg vil saa nødig mistænke dig for med „Forholdene“ at mene Børsforholdene. Jeg ved nok, at du ved vor hjemlige Tombola har tjent nogle Tusinder, og jeg kunde tænke mig, at du, der lige saa lidt som jeg har noget som helst Begreb om virkelig Børsspekulation, nu, da der ikke mere falder Gevinst paa hvert Numer, kunde have Lyst til at prøve Lykken i Wall Street.

s. 8Jeg beder dig indstændigt, gør ikke det! Jeg har set mere end én af vore Matadorer for et Aar sidde herovre i Hotel Biltmores eller Astors Børstelegram-Lokaler og med urokkelige, amerikanske Stenansigter følge Kurssvingningerne, som de viser sig i elektrisk Flammeskrift paa Væggen. Og jeg har ogsaa set dem vende hjem til Danmark med Halen mellem Benene uden mindste Vanderbiltsk eller Morganatisk Anstrøg, men som de skikkelige og flove Københavnerne, de oprindelig var.

Nej, behold du dine otte Skilling, som salig Fritz Jürgensen sagde, med samt din Tro paa dig selv som en stor Finansmand. Eller endnu bedre: anvend nogle af dine altfor let erhvervede Penge paa en Rejse herover, en Rejse uden Bagtanke om at vende hjem som Millionær, en Rejse med intet andet Formaal end det at se noget nyt og fremmedartet, at lære Mennesker at kende, som tænker, føler, handler paa en helt anden Maade end vi Europæere.

Med dette Formaal er jeg rejst herover, og jeg har aldrig kunnet forstaa, hvorfor jeg egentlig skulde tjene Penge ved at faa en saadan Fornøjelse. Naar du har været i Italien eller Frankrig, har du dog aldrig ventet, at disse Lande skulde nedlægge en større Sum Penge for dine Fødder, til Tak for at du gjorde dem den Ære. Men saa snart det gælder Amerika, vil alle i det mindste have deres Rejse betalt. Ikke blot Forretningsmænd, for hvem det kan være naturligt nok, men ogsaa Videnskabsmænd, Digttere, Litterater og Skuespillere. Amerikanerne indser i Reglen ikke Nødvendigheden af at betale disse Folk, der er dem saa s. 9ubekendte som Manden i Maanen, fordi de gerne vil se deres Land. Men da de europæiske Rejsende bestemt holder paa at ville have noget ud af det, indvilliger de høflige Amerikanere, om end modstræbende, i at indfinde sig til Aftenunderholdninger, Foredrag eller hvad det er, som tjener til Paaskud for Erlæggelsen af den Afgift, de rejsende Berømtheder kræver. Heraf følger megen Fortrydelse for begge Parter, fordi ingen mener at have faaet nok.

Nej, tro du mig! der findes ingen mere anset Stilling i Amerika end den at være Turist. Teorien om Arbejdets Velsignelse og Arbejdets Adlen er forlængst forladt her. Jeg læste igaar en Artikel af en amerikansk Videnskabsmand, der kæmpede for den fire-Timers Arbejdsdag og hævdede, at den var gennemførlig, fordi det samme Arbejde, vi anvendte otte Timer paa i de fleste Tilfælde kunde gøres bedre paa fire, naar Sjæl og Legeme var friske efter Hvile, Søvn Fornøjelser og Meditation.

Det er allerede mange Aar siden, at Tolstoi protesterede mod den evige Forherligelse af Arbejdet og gjorde os opmærksomme paa, at det dog kom an paa, hvori Arbejdet bestod, at Arbejdet lige saa vel kunde være en Forbandelse som en Velsignelse og ar Kriteriet paa en god, eller blot en dygtig Mand ikke ligger i det Kvantum Timer, han anvender daglig paa Arbejde.

Jeg kan ikke tro, at det er disse Tolstoiske Paradokser eller Selvfølgeligheder, der har slaaet ned i det moderne Amerika, men vist er det, at Idealerne har skiftet. Man ser ikke længere Landets bedste s. 10Mænd i dem, der ved utrættelig Slid, stadig i én Retning, har erhvervet sig den størst mulige Mængde Olie eller Staal; det er ikke en Gang rigtig „fint“ længere, skønt maaske stadig lige behageligt, at være meget rig. I alt Fald maa man ikke gerne selv have tjent sine Millioner. Det er ikke mere saa nødvendigt for at blive anset, at have begyndt som Avidsdræng, Cowboy eller Kuldrager, man har Lov til at have haft Forældre, der kunde læse og skrive og som ikke smed En paa Gaden, da man var ti Aar og lod En sørge for sig selv.

Der er endogsaa Kredse, hvor man respekterer Aand og Kundskab, hvor brødløs kunstnerisk og videnskabelig Virksomhed vurderes højere end indbringende Forretningsliv. Men, rigtignok, fattig maa man ikke være. Saa meget at man kan klæde sig ordentlig, have rent Linned og rene Støvler, være Medlem af en ordentlig Klub, er nødvendigt for overhovedet at blive akcepteret eller endnu mere for at komme frem. Hvorledes man tjener dette nødvendige Minimum, vil neppe nogen spørge om. Men den urenlige, sjuskede Bohême, der maa laane sig frem fra Dag til Dag, har i Amerika mindre Chance end noget andet Sted. Der er i det hele neppe noget Land, hvor det er værre at være fattig, absolut fattig; men det er uretfærdigt at sige, at kun de Rige har det godt.

Den begyndende Forstaaelse af, at Arbejdet ikke er alt, navnlig ikke i Betydning af Forretningsliv og Pengemageri, beror vel paa, at Amerika nu begynder at blive sat, at Befolkningen former sig til en Nation.

Det er ikke længere „Udvandrere“, der mere eller s. 11 mindre nødtvungent er taget ud for at søge Lykken, og som, hvis de finder den, haster hjem for at rasle med deres Dollars og nyde Livet i det gamle Land. Dette forjagede i Livet, dette foreløbige ved Stæderne er tildels, men forresten ogsaa kun tildels, forsvundet. I ethvert Tilfælde spiller „det gamle Land“ ikke mere den Rolle som før. Man vil nok dertil paa Besøg, se til Familie og Venner og prale lidt med de store Forhold derovre paa den anden Side; men saa vil man hjem igen. Thi det er Sagen, nu er Amerika „hjem“, det er ikke længere „derude“. Og netop fordi det nu er blevet Hjemlandet, ønsker man det ikke længere betragtet som en Arbejdsplads, hvor man blot tjente Penge, og Byerne ikke som camps, som man forlader, naar man har faaet Posen fyldt med Guld. Man vil have sine Seværdigheder, sine Fornøjelser, sine Teatre, sine Museer og Kunstsamlinger, ligesom de europæiske Byer har det. Og man har faaet det — endda i forbavsende kort Tid.

Paa Forhaand skulde det synes umuligt, at Kæmpehovedstaden New York, der i Indbyggerantal og Rigdom alene staar tilbage for London af alle Jordklodens Byer, ja, maaske i Øjeblikket overgaar den, at denne mægtige Kosmopolis, som er sammensat af Alverdens Folkeslag, kan have et virkeligt amerikansk-nationalt Særpræg, der er blevet bestemmende for saa at sige alle øvrige Byer i Staterne.

Ved at følge de statistiske Oplysninger, man har givet mig, er jeg kommet til det Resultat, at der i New York findes af egentlige New Yorkere ÷ 150,000. Der skal være ca. halvanden Million Jøder, en halv s. 12 Million Tyskere, ligesaa mange Italienerne, ca. 400,000 Irlændere, ca. 200,000 Russere, ca. 150,000 Englændere og Skotter, ca. 100,000 Negere, samt en Masse Grækere, Spaniere, Franskmænd, Kinesere og Skandinaver. Lægger man Enkeltsommerne sammen og konfererer Totalsummen med Stadens samlede Indbyggertal, faar man det ovenstaaende negative Antal af rigtige New Yorkere, hvorved jeg forstaar saadan, som ikke blot selv er fødte, men hvis Familie har levet ca. 100 Aar i Hovedstaden. Dette kunde synes mærkeligt. Men da jeg har lært, at man i vore Dage vel har Lov at tvivle paa Gud og Fanden og alt muligt andet, men ikke paa Statistiken, saa tør jeg ikke rokke derved, men nøjes med at konstatere, at jeg aldrig har mødt en rigtig New Yorker og altsaa ikke kan beskrive, hvordan en saadan ser ud, eller hvad der specielt karakteriserer ham.

Det mærkelige er imidlertid, at skønt Byen er sammensat som en broget Mosaik af alle disse sorte, brune, gule, røde og hvide Folkestammer, saa bliver der endda et Totalbillede ud af det, en Sammensmeltning af Farverne, som gør, at man maa gaa meget nær paa for at opdage Sammensætningen.

Det er klart, at en Neger eller en Kineser aldrig vil kunne assimilere sig med den øvrige Befolkning, men det er udelukkende Kuløren, der gør det. Ligesom det ogsaa er den, der gør, at de aldrig, selv om de nok saa meget er amerikanske Borgere, selv om de er nok saa dygtige, lærde, gode, rige, vil blive akcepterede — i Praksis — som Amerikanere. De vil bestandig vedblive at være Negere og Kinesere.

s. 13 Men saa at sige alle andre Folkeslag, som har bosat sig i New York, faar i Løbet af forbavsende kort Tid deres oprindelige Nationalitetsmærke udvisket. Jeg kender ingen By, der har en saa nivellerende Evne som New York. Har en Mand eller Kvinde levet nogle faa Aar blot i det almindelige New York-Liv, og ikke spærret sig af i en særlig Koloni, som nogle af de gammel-ortodokse Jøder gør, saa vil det næsten være umuligt at bestemme hans eller hendes oprindelige Nationalitet. De klæder sig ens, bliver klippet ens, er alle glatragede, gaar ens, hilser ens, taler ens, synger ens, siger altid det samme i den samme Situation, med de samme Ord og den samme Akcent. „We won't be conspicuous“, som de selv siger. „Vi ønsker ikke at være aparte, at vække Opsigt“ — og derfor retter den ene sig efter den anden. Skulde det blive Mode at gaa med Straahat om Vinteren og Fløjlschat om Sommeren, vilde ingen kny eller spørge hvorfor.

Du husker maaske, hvad den sjællandske Bondesøn skrev hjem fra Amerika til sine Forældre: „Kære Forældre, hvad angaar den nye Verden, da vil jeg sige, at meget er her som paa Sjælland og meget er her ikke som paa Sjælland“ Du vil maaske give ham Ret.

Jeg skal i et senere Brev forsøge at lægge dette Synspunkt til Grund for en lidt mere indgaaende Skildring af de „Forhold“, som Du ønsker Oplysning om.

Din hengivne, etc.

s. 14

DET NYESTE NEW YORK

Kære Ven!

Hvis du som jeg skulde være saa uheldig at komme første Gang til New York paa en Regnvejrsdag, vil jeg anbefale dig at anvende denne paa samme Maade, som vi gjorde. Det regner ikke meget i New York og ikke længe ad Gangen. Vejret er som oftest klart og muntert, og navnlig kan Efteraarets „indianske Sommer“ være bedaarende frisk og lun paa en Gang. New York skæmmes ikke som andre Kæmpe-stæder af Kulrøgen, der f. Eks. i London altid hænger som udspændte sorte Florstæpper mellem Solen og Menneskene og selv paa de klareste Dage kaster et spøgelseagtigt Skær, som af en permanent Solformørkelse over Byen.

I New York er det ved Lov forbudt at brænde de bløde Kul, der udspyr den sorte, kvalmende Røg og falder som ækle, fedtede Smaaklatter ned paa Beboernes Næser. Man maa kun bruge de amerikanske hard coals, der kaldes Anthracite, men ingen Lighed har med vore af samme Navn, og hvis hvidlige Damp stiger som en let og luftig Cigaretrøg op af Skorstenen og forsvinder.

Men den Dag, jeg kom til Staden, regnede det altsaa, og naar det regner i New-York, saa er det Alvor. s. 15 Det er, som om uhyre Kvantiteter af Atlanterhavet sugedes op, og ved mægtige Overrislingsapparater atter spyedes ud over Gaderne for at give dem en, forøvrigt højst fornøden Spuling. Men det er ikke behageligt at være paa Dækket, naar der spules, og jeg besluttede at gaa nedenunder.

Det nyeste New York er nemlig saa at sige bygget i to Lag. Det øverste Lag stræber stadig opad for at faa Plads, bygger Husene højere og højere, lige til den mægtige, kun et Par Aar gamle Woolworth-Building, opkaldt efter sin Bygherre, der ved sine over hele Amerika spredte 10-cents-Basarer har kunnet lægge 10 Millioner Dollars hen til dette imponerende og ingenlunde uskønne Taarn, hvis 55 Etager rummer store Banker, Forretninger af alle Arter og Kontorer i Massevis, hvor Ekspres-Elevator-Togene suser op og ned i svimlende Fart, og fra hvis øverste Tinde man har den mest storslaaede Udsigt over den Kæmpe-Stenhob, i hvilken seks Millioner Mennesker har boret sig Huller. Man ser Vrimmelen dernede i de dybe Gader af Automobileerne, der som en Hær af sorte Biller løber henad Jorden, brummer og snurrer og hvæser, standses i lange Rader af en Politibetjents oprakte Haand, og atter kryber videre med en fornærmet Knurren. De lange, lave, vippende Sporvogne udspyr af deres Midterdøre tætte Klumper, der løser sig op i levende Væsener, for dernæst at opsluge et lignende Antal, der kæmper, strider og lider, saa at det, ovenfra set, synes som om det var Menneskets vigtigste Maal og højeste Lyst at komme ind i en Sporvogn.

s. 16 Højt oppe over Gaderne, i Højde med 2den Sal, snor den elektriske Bane sig — the Elevated eller blot the L. kaldet — baaret af grimme Jernstilladser og i høj Grad skæmmende de Kvarterer, den gaar igennem, baade ved sit hæslige Udseende og ved den afskyelige Larm, den gør. Den er imidlertid et baade bekvemt og morsomt Befordringsmiddel, luftig og afvekslende, og benyttes da ogsaa aarlig af mindst 300 Millioner Passagerer.

Men Hovedpersontrafiken besørges alligevel nu under Jorden. Man begriber næsten ikke, at New York nogensinde har kunnet være sin Subway foruden, i den Grad er den Kælebarnet blandt alle Befordringsmidler; og dog er det ikke mere end tretten Aar siden, at den første Gren af den blev aabnet, i 1904, da London og Paris allerede forlængst havde deres underjordiske elektriske Baner i Gang. Den oprindelige Linie gik kun gennem det egentlige New York, paa langs, følgende Hovedgaden Broadway, op til den 96de Gade. Nu er den paa denne ene Led ført under Vandet til Tvillingbyen Brooklyn, paa den anden helt op til 242nde Gade, gennem Forstaden Bronx, ud til den smukke Dyrepark og botanisk Have. Og ikke mindre end syv nye Linier er under Bygning, hvad der i Øjeblikket gør de overjordiske Gader næsten Marstrandsk livsfarlige at befare.

Allerede nu er der som en By under Byen i denne Subway. Der er paa de større Stationer fuldt af Butiker af alle Arter, Barberstuer, Støvlepudserboder, Telefonkiosker, Bladudsalg, Konfekthandeier, ja nogle af de store Magasiner har bygget deres Lokaler s. 17 helt ned til de underjordiske Stationer, hvor de med deres pragtfulde, straalende elektrisk oplyste Udstillingsvinduer lokker Kunderne direkte ind fra Toget og under Ledelse af kæmpemæssige, smukt skrammerede Mulathøvdinge fører dem pr. Elevator rundt til de Tusinde forskellige Afdelinger.

Den underjordiske Bane løber hele Døgnet rundt, om Dagen med et Tog hvert tredie Minut, om Natten med større Mellemløb. Men der er altid Passagerer. Jeg antager, at denne Bane Aaret igennem befordrer saa mange Mennesker, som der er paa hele Jordens Overflade.

Værst er det naturligvis ved Forretningstidens Begyndelse og ved dens Slutning, og det er ved disse Lejligheder, at den sagnagtig berømte amerikanske Energi faar sit rigeste, mest potenserede Udtryk.

Den første Tanke, der fødes i en business-man's Hjerne, naar han om Morgenen træder ud paa Gaden for at begive sig til sin Forretning er: Subway! Eller rettere, det er ingen Tanke. Ganske automatisk retter han sine Skridt mod den nærmeste Downtown-Nedgang — thi Forretningerne ligger altid nede i den gamle By — og dukker under Jorden som en Muldvarp. Der er ingen anden Vej. — Gaa? Umuligt! Det falder end ikke i Drømme en New-Yorker ind at gaa — gaa paa sine Ben! — saa længe der er nogen Mulighed for at blive fri. — Automobil? — Naar man ikke har sin egen, er det ikke til at tænke paa. Det er alt for dyrt. Du har neppe kørt et Par Blocks, før Maaleren er paa en Dollar, og den bliver ikke længe staaende dør. I Subway'en kan s. 18 du køre en halv Snes danske Mil for 5 cents! — Sporvogn? — Alt for langsom. Altsaa ned under Jorden. Det er dejligt Solskin oppe, men det faar være. Forretningen fremfor alt. Og Forretningsmanden styrter ned ad Trapperne, smider Cigaretten - - thi Tobaksrygning er strengt forbudt overalt i Subway'en — skyder sit 5-cent-Stykke ind ad Lugen, faar sin Billet, kaster den ved Indgangen i den negerbevogtede Box og styrter nu, sammen med Hundreder andre Ligestillede, som alle pludselig synes grebne af et underjordisk Vanvid, mod Toget, der suser buldrende og raslende frem. Der kommer et nyt om 3 Minuter og der er absolut ingen Plads. Men alle synes at have svoret en sammenbidt Ed paa, at de vil med dette eller intet — om det skal koste

Livet.

Der opstaar nu mellem de Passagerer, der gerne vil ud, og dem, der absolut vil ind, en rasende Nærkamp, i hvilken Støvler og deres Indhold trampes sønder og sammen, Hatte bules, gamle, haarde Dameknoer bores ubarmhertigt ind i mandlige Ribben, alt under Konduktørernes ophidsende Skrig: Step in, step in lively! let them off! watch your step! — Det hele varer et kort, rædselsfuldt Minut; saa smækker de automatiske Jerndøre sammen — i Ryggen paa de nærmeststaaende, og Toget suser ramlende videre gennem de sorte Klippetunneler. Samtidig er alt Had og Raseri glemt, man er høflig og forekommende, lapper smilende paa sine Blessurer, saavidt Pladsen tillader det. Maalet er naaet: man har vundet tre Minuter!

Og Forretningsmanden gaar sindig og fredelig fra s. 19 Stationen til sit Kontor, smider Frakken, tænder en lang og svær Cigar, og i Røgskyerne fra den gennemgaar han med uendelig langsom Betænkksomhed sin Post, dikterer med ligesaa stor Omstændelighed nogle Breve til sin kvindelige Typewriter og hyller sig atter utilnærmelig ind i blaa Havanaskyer. Formiddagens Energi er opbrugt, og Kampen for Tilværelsen begynder egentlig først igen, naar han ved Sekstiden om Eftermiddagen atter dukker ned under Jorden til den raslende Subway, der nu skal bringe ham hjem til Middagsmaden.

At Trafiken er saa voldsom, at man maa bygge saa svimlende højt og bore sig saa dybt ned, beror altsammen paa, at Terrænet for det egentlige New York er for lille og ikke lader sig udvide. Dette udgøres nemlig, som du vel forresten ved, af den lange, smalle Klippeø Manhattan, som, hvad du maaske ikke ved, for omtrent 300 Aar tilbage den westphalske Købmand Peter Minuit købte af de indfødte Indianere for 25 Dollars. Du vil nu knapt kunne faa en Kvadrattomme af den 13 miles lange Ø for den Pris.

Paa Sydspidsen bosatte en lille Koloni, væsentlig bestaaende af Hollændere, sig, og denne Sydspids, den „nederste“ Del af Byen, Downtown, er altsaa den ældste Del af Byen og hed oprindelig New Amsterdam. Den har endnu ogsaa mange Spor af sin forholdsvis gamle Oprindelse, om ikke i andet saa i Gadenavnene. Uden at ville plage dig med historiske Snurrepiberier vil jeg blot minde om, at Wallstreet, denne lille, snevre Gade, paa hvis Hjørne J. P. Morgan sidder i sin tempelagtige Bank og forvalter s. 20 sin Faders Millioner og de krigsførende Magters Laan, den hypermoderne Pengeverdens pulserende Hjerter, har sit Navn efter og sin Beliggenhed netop paa det Sted, hvor de første europæiske Indvandrere opførte sig en Fæstningsvold — wall — til Beskyttelse mod de Indfødte, som de havde snydt for deres Forværk og andre Handelsvarer.

Det, at Gaderne har Navne, er overhovedet et Alderdomstegn, og det er ogsaa kun i den gamle Downtown, at de har det. Kommer man ud af dette snørklede Virvar, nord for den endnu gammeldags og stadig fornemme Washington square, omkranset af Pieter de Hoogh'ske Huse, der minder om den hollandske Patriciertid, saa er vi inde i den moderne Tid. Ingen historisk Nonsens! ingen Minder og sentimentalt Humbug! En Storby skulde der bygges og det skulde gaa i en Fart. — Husk nu paa, for hundrede Aar siden var New York en By paa Størrelse med Aarhus; nu har den over 6 Millioner Indbyggere. Hvad brød de Tusinder, Hundretusinder, der aarlig strømmede til, sig om historiske Minder, om Indianere og gamle Hollændere. De skulde have Huse at bo i, Gader at gaa paa, Butikker og Kontorer at gøre Forretning i.

Altsaa: Øen deles ind i smaa Firkanter, vi deler den i Gader paalangs og Gader paatvers. Gaderne paalangs kan ikke blive mange, da Øen er saa smal. Der bliver akkurat elleve. Vi kalder dem Avenuer, ikke fordi der skal gro Træer og den Slags Pjank, men fordi de skal være brede og lange. Gaderne gaar altsaa paatvers. Vi begynder med Nr. 1 og fortsætter, s. 21 saalænge der er Brug for dem og Plads til dem. En Karré Huse mellem to Gader er en Block, fire Blocks paa 1 mile. Værsaaartig! Der har du en moderne Storby, og alle Amerikas nye Storbyer er byggede efter samme Princip.

Det er ikke poetisk, ikke stemningsfuldt, men praktisk. Man finder den første Dag ligesaa nemt ud af New York, som efter 14 Dages Forløb af London.

Og det mærkelige er, at ikke engang Gader og Avenuer vil finde sig i at være blot og bart Numre. For det første: Byens Hovedgade — Broadway — som oprindelig ikke var andet end Landevejen, der førte fra det gamle Settlement ud paa Landet, har aldrig villet opgive sin gamle Landevejsadel og ladet sig numerere. Den slynger sig endnu, paa Trods af Karréer og Blocks, og Subways og Luftbaner, uregelmæssigt gennem hele den bebyggede Ø, springer over Floden og aander ud i det frie, friske Bjerglandskab mellem gammeldags Kroer og hyggelige Sommerhuse.

Men selv de Numererede har skabt sig, i Tidernes Løb, en Personlighed. Hvem tager fejl af 5te Avenue, Millionærgaden, hvor ingen Sporvogne, ingen Subwayer, ingen Elevated maa gaa, hvor Multimillionærerne har deres Paladser, Klubber og Hoteller i den øverste Del, lige overfor den kolossale Centralpark, og deres Juvelerere, Modehandlere og Kunstantikvariater i den anden; og saa den folkelige 8nde Avenue, hvor især den italienske Underklasse holder til, hvor Gaden flyder med Kaal- og Salatblade, hvor man falder over sortøjede, brunkindede Børn, s. 22 hvor fratelli Rossi har deres smaa shops med vini scelti og olio og Antonio Borelli sit lille Smedeværksted, og hvor Familierne staar pratende og gestikulerende i Gadedørene.

En Storby skal altid, naar man giver den lidt Tid, vide at skaffe sig sit Fysiognomi og sin Poesi. Og det nyeste

New York har trods al sin skematiske Praktiskhed begge Dele.

Dette var ialtfald mit Indtryk, da jeg den første Regnvejrsdag strejfede rundt pr. Subway.

Din, etc.

s. 23

MAD OG MENNESKER
New York, Januar 1917.

Jeg ventede det Spørgsmaal af dig, min kære Direktør, og du er ikke den første, af hvem jeg har faaet det: „Kan man faa nogen god Mad derovre i Amerika?“

Spørgsmaalet er mig ubehageligt. Ikke blot fordi jeg finder det mindre taktfuldt, paa et Tidspunkt, da en stor Del af Europas Befolkning maa finde sig i at leve paa Kaalrabi og Agerthe, at svælge i kulinariske Udmalinger af de lykkelige Forenede Staters Overflod. Men ogsaa, og mest, fordi man altid af Danske faar det samme, evigt gentagne Spørgsmaal, naar man har været i et fremmed Land: „Faar man nogen ordentlig Mad der?“

Jeg er ikke Fagmand paa Mad, og navnlig i vore Dage, da man, saavidt jeg forstaar, maa kunne skrive om Kalorier og lignende, for at blive regnet for noget, føler jeg mig ganske afmægtig. Jeg har ikke Begreb om Kalorier; jeg tror ikke, jeg vilde kunne kende en, hvis jeg fik den til Middag. Ikke heller har jeg hørt videre Tale om dem i Amerika. Angaaende den videnskabelige s. 24Side af Madspørgsmaalet vil jeg begrænse mig til at sige, at jeg ikke har det Indtryk, at man som Turist kan leve her for 17 Øre om Dagen.

Paa den anden Side indrømmer jeg frit med Hjalmar Ekdal, at „disse Timer ved Bordet sætter jeg virkelig Pris paa“, ikke alene dog for Madens Skyld, men fordi man ved et Maaltid lærer fremmede Menneskers Sæder og Skikke, Passioner og Egenskaber hurtigere og nemmere at kende end i de allerfleste andre Forhold.

Den kunstnerisk-kulinariske Side af Sagen er der ikke stor Interesse for i Amerika. Saa vidt er Udviklingen ikke naaet endnu. Man vil nok have vel tilberedt, og navnlig megen Mad, men der er endnu noget guldminelejragtigt i den Maade, den uden æstetisk Overvejelse bunkes sammen og sluges ned.

Ikke paa den Maade, at Maaltiderne er uordentligt eller malpropert serverede. Tværtimod. Du véd nok, at Amerikanerne af den gamle Skole har den Vane at erklære, at alt, hvad de har, er det bedste og største i Verden. Det slaar ikke altid til. Men om deres Hoteller har de Lov til at sige det. De er mønsterværdige, hvad enten de er indrettede paa europæisk Vis (European plan) eller paa gammeldags amerikansk (American plan). Forskellen paa det nye og det gamle er egentlig blot den, at man paa de genuine amerikanske Hoteller — som iøvrigt er saa godt som forsvundne i New York og nu kun findes i de mindre Provinsbyer og ved Badesteder — indakkorderer sig for en bestemt Sum — gennemsnitlig ca. 8 Dollars om Dagen — og saa faar alle sine s. 25Maaltider, medens i de moderne, Værelses- og Restaurant-Departementet er skarpt adskilt.

Det europæiske System synes os det behageligste; men gennem begge gaar en egenartet amerikansk Aand, der i dette Tilfælde betyder, at hver enkelt af Hotelpersonalet har sit at passe og passer det med den mest detaillerede Nøjagtighed, men ogsaa kun det. Det kan ikke nytte, at du beder Stuepigen om at sørge for, at dit Kjolesæt eller din Kones Silkenederdel bliver presset op. Hun vil henvise dig til the taylor-valet — ethvert større Hotel har sit eget Skræderværksted. Du beder om ham i Telefonen, og han — gerne en Russer eller Polak — stiger op i Elevatoren fra et eller andet skjult Dyb og besørger alt for dig i Herre- og Dameskræderfaget.

Du maa endelig heller ikke sætte dine Støvler udenfor Døren. Det vil blive betragtet som et Tegn paa, at du har kasseret dem, og du vil aldrig se dem mere. Gaa ned i Frisørsalonen, og mens en sirlig Franskmand behandler dit Hoved, vil en sortsmudset Italiener give dine Underextremiteter en festlig Glans.

Vil du have din Morgenfrokost op paa dit Værelse, skal du atter ikke ringe paa Pigen. Du skal overhovedet ikke ringe, for der er ingen Klokker at ringe paa; alt gaar pr. Telefon, hvilket er en stor Velsignelse. Men du telefonerer altsaa til Køkkenet direkte, hvor the captain of the waiters — mindre kan ikke gøre det — modtager din Ordre og sender en Græker eller Italiener op med det forlangte.

Og dette Øjeblik, da Frokosten serveres, er iøvrigt s. 26det, hvor de amerikanske Hotelværtters Omhu og detaillerede Sagkundskab viser sig i det allerskønneste Lys. Du har taget dit Bad og gaar ind i din Dagligstue. (Rejser du med Familie, bør du leje en Suite, d. e.: Soveværelse, Badeværelse og Dagligstue — det er de amerikanske Hoteller langt mere indrettede paa end de europæiske, og Priserne er ikke saa overvældende).

Men altsaa, det ringer paa din Entrée-Dør. Du lukker op, og udenfor staar en sorthaaret, hvidtandet,

smilende Mand ved Siden af en Art Skilderhus af Zink. „Morning, Sir! Your breakfast Sir!“ Det sidste er Svar paa dit spørgende Blik til Skilderhuset, som nu slæbes ind og viser sig at være en kolossal Madspand. Den sorthaarede lægger sig ærbødigt paa Knæ for dette Monstrum, der synes at kunne rumme Proviant til et Detachment Soldater i en Uge, men som i Virkeligheden kun skal rumme to Gange Kaffe med Tilbehør. Det er altsaa Tilbehøret, der fylder.

Italieneren har faaet Døren til Skilderhuset op. Gløderne glimter inde i Dybet, og en behagelig Duft af varmt frisk Brød og stærk brasiliansk Kaffe fylder Stuen. Og han pakker ud, først skinnende hvidt, tørt og varmt Dækketøj, blinkende Sølvpletkander med — virkelig — den bedste Kaffe i Verden, varm Mælk og kogende Vand, store Skiver ristet Brød, glohede Rundstykker og Muffins saa brunbagte og runde som en sjællandsk Bondedrengs Kind, og fra den kolde Afdeling det uundgaelige Isvand, usaltet Smør, raa Fløde og den californiske grape-fruit, denne kæmpemæssige Blanding af en Citron og en s. 27 Appelsin, der næsten naturnødvendigt hører med til Amerikanerens Morgenmaaltid.

Naar han har arrangeret disse Guds Gaver paa den hyggeligste Maade og trukket de mageligste Stole hen til Bordet, viser han sine hvide Tænder i et sidste indtagende Smil og med et „Allright, Sir!“ triller han diskret bort med det tomme Skilderhus.

Dersom Du er enig med Bjørnstjerne Bjørnson i, at „man skal gaa blidt ind i Dagen“ og dersom du indrømmer mig, at klamme Servietter, surt Rugbrød, koldt og daarligt bagt Franskbrød, serveret paa Kanten af et Bord sammen med det tiloversblevne af den slappe The, som en under Ansvar et segnefærdig Piccolo har gydt ud over Dugen, ikke er skikket til at give dig den sjælelige Harmoni, hvormed Dagen i alt Fald bør indledes, saa vil du forstaa, at jeg sætter amerikanske Hotelværtens Omhu for deres Gæsters Velbefindende højere end mange af deres europæiske Kollegers.

Imidlertid, Morgen-Freden er ikke alt. Dagen er lang i New York, for man staar tidlig op og gaar meget sent i Seng, og det kan ikke nægtes, at det kniber med Hyggen ved de andre Maaltider. New Yorkeren spiser meget ude. Da man aldrig bor i Forretningskvarteret, er det saa at sige en Nødvendighed for Mændene at tage deres Lunch i deres Klub eller paa en Restaurant, medens Damerne hjemme klarer sig, som de kan.

Men ogsaa Middagen rykker mere og mere udendørs — væsentlig mellem os sagt, paa Grund af Tjenestepigespørgsmaalet. Jeg er ikke nær saa bange s. 28 for at udtale mig om, hvem der er Ophavet til Verdenskrigen, som for blot antydningssvis at berøre dette mere end delikate Emne. Blot som en Kendsgerning tør jeg maaske uden at risikere Ubehageligheder, naar jeg kommer hjem, meddele, at Middelstanden i Amerika som Regel — hvad skal jeg sige? — ingen fremmed kvindelig Assistance har i Hjemmet. Ikke for Pengenes Skyld. Jeg kender Familier, som holder to Luksusautomobiler, men ingen Pige. Men altsaa fordi — Naa! kort sagt, de gaar paa Restaurant, naar de skal have det lidt festligt.

Og faar de det ikke, er det sandelig ikke Restauranternes Skyld. Gennemsnits-New-Yorkeren vil gerne mere sig og have det hyggeligt i sin Fritid, men har lidt vanskeligt ved at finde ud af, hvordan man bærer sig ad dermed. Hans daglige Arbejde er saa specialiseret, at hans Tanke og Tale kun med Besvær bevæger sig paa fremmede Omraader. Han kjender kun lidt til Konversationens Kunst og har aldeles ikke Pariserens eller Londonerens højst forskellige, men lige virtuose Evne til at tale muntert og i alt Fald tilsyneladende aandrigt om Alt og Ingenting.

Han mangler ligefrem Ordforraad. Udenfor sit specielle Fagomraade, i selskabelig og kammeratlig Omgang skulde jeg tro, at en almindelig Broadway-Amerikaner hjælper sig med en 4—500 Ord og Vendinger af den i Øjeblikket gængse Slang. Han kender jo nok flere, men de mere sjeldne og velklingende tør han ikke bruge for ikke at synes affekteret eller pedantisk.

s. 29 En Bordkonversation vil derfor gerne bestaa enten deri, at en af de mere skriftkyndige Tilstedeværende under de andres trykkende Tavshed udvikler sine Anskuelser om Amerikas Holdning overfor et eller andet aktuelt politisk Spørgsmaal, eller deri, at samtlige Tilstedeværende taler i Munden paa hinanden hver om sit Emne. Det sidste er det mest selskabelige, men i Længden ikke helt tilfredsstillende.

Da er det Restauranten træder til.

Paa den moderne amerikanske Restaurant kommer man ikke for at more sig, men for at blive moret. Ikke for at tale sammen, men for at blive fri for at tale. Ikke for at spise, endnu mindre for at drikke — thi, ak! Isvand er blevet den fashionable Bordvin — men for at se og høre de nyeste Danse og selv at danse dem.

Det nyeste New York er for Tiden besat af en fuldkommen Dansemani og minder mig i saa Henseende stærkt om Berlin den sidste Sæson før Krigen. Lad os haabe, at ikke ogsaa New Yorkerne danser paa en Vulkan!

Man foreholdt tidligere den Mand eller Kvinde, der vilde bryde sig en Bane i Amerika, at de først maatte lære sig Sproget; det er nu absolut langt nødvendiggere, at de kan fox-trot og one-step.

Overalt danses der og alle danser, Unge, Gamle, Tykke, Tynde, adstadige Universitetsprofessorer med

enorme Handelsfyrstinder, hvidhaarede Millionærer med deres Børnebørn, californiske Farmere, meget nedringede og diamantstraalende Societydamer og Kommis'er i Jakkesæt og gule Støvler, purunge s. 30 glade Piger og velkonserverede Bedstemødre, alle — undtagen Halvverdenen. Den lukkes ude eller har sine egne Steder.

De store mondaine Hotelrestauranter er blevet til glimrende Dansepaladser, de mindre til, hvad der i Europa hurtigt vilde blive Dansebuler, men her ikke bliver det. Uden Opsyn, Forbud eller nogen Art af Tvang gaar alt, selv paa de mindre fine Restauranter, saa net og anstændigt til som paa et Familiebal i Amaliegade.

Men „Maden“ forsømmer man unægteligt! Du ser, jeg er blevet ramt af den New Yorkske Dansegalskab og har ganske glemt at beskrive Menuen. Men tro du mig, for os ældre Kavallerer er det meget bedre at danse end at spise. For os gælder det: saa længe vi danser, synder vi ikke!

Og vi danser jo ikke paa en Vulkan — vel?

Din hengivne, etc.

s. 31

PRÆSIDENT-VALG
New York, Decbr. 1916.

Kære Ven!

Vær dog ikke saa naiv at tro, at election-day er den Dag, da Staternes Præsident bliver valgt. Valgdagen er en hvert fjerde Aar tilbagevendende Folkeforlystelse, hvor man for en Dag lægger al Tanke paa Politik fra sig, hvor alt Partinag er glemt, hvor man tager sine bedste Klæder paa og vil mere sig. Præsidenten — den vordende Præsident — indgaar kun som et Led i denne Forlystelse, for saa vidt han er Genstand for nogle Millioner Væddemaal om adskillige Gange flere Millioner Dollars. Men ingen synes at vente at faa Væddemalet afgjort i de første fjorten Dage efter den officielle Valgdag.

Iøvrigt vil jeg tilstaa dig, at jeg selv var lige saa naiv som du, ja mere, thi jeg var gennem en Maanedes Agitationspaavirkning af Folketalere, Gadebannere, Vogntog, Biografteatre og Aviser blevet helt fanatisk efter at faa en Afgørelse. Navnene Hughes og Wilson surrede ustandselig i mine Øren, de viste sig i Flammeskrift for mig om Natten, de smilede og vinkede til mig fra ethvert Biografteater, jeg kom i, deres Billeder blev mig udleverede med hver Cigaretæske, s. 32 jeg købte, Medailler med deres Portræter hæftedes paa mit Bryst af indsmigrende Gadeagitorer, og da jeg ikke evigt kunde have de to Herrer hængende dør, kan du forstaa, hvor vigtigt det var mig at faa en Ende paa Valgkampagnen.

Jeg holdt paa Wilson. Ingen havde ganske vist hidtil paa en nogenlunde almenfattelig Maade kunnet forklare mig, hvad Modsætningsforholdet var mellem hans og Hughes Politik. Jeg vidste nok, og enhver kunde sige mig, at Wilson var Demokrat og Hughes Republikaner, men Forskellen paa disse to Partier er for Øjeblikket heller ikke meget klar for en Udlænding — iøvrigt heller ikke for den almindelige amerikanske Borger; thi Toldtariffer, Beskyttelse contra Frihandel, de gamle Stridspunkter mellem Republikaneren og Demokraten, er nu, under Verdenskrigen, ikke mere politiske Deviser, der kan sætte Lidenskaberne i Bevægelse hos en Nation, der har tjent Milliarder ved at forsyne det afsindige Europa af sin Overflod, uden selv at behøve at indføre noget nævneværdigt til Gengæld.

Imidlertid mærkede jeg snart, at hvad vi vilde kalde de højere Klasser var for Hughes, medens de, som man i Amerika aldeles ikke maa kalde „de lavere Klasser“, var for Wilson; men tillige opdagede jeg, at det denne Gang slet ikke var indre politiske, handelspolitiske Synspunkter, der skilte de to Partier, men sagt med to Ord: Krig eller Fred. Hughes — med Roosevelt bag sig — var Krigen; Wilson — mente man — var Freden. Overalt under de tusinde legemsstore Billeder af Wilsons kloge, elskværdige s. 33 Person stod med mægtige Bogstaver: „He has kept us out of the war!“

Paa dette ubestridelig sande Valgsprog blev Wilson valgt. Han havde, hidtil, forstaaet at holde Amerika udenfor Krigen og havde gjort Landet til et uhyre Bankier- og Varehus for det senile Europa, Staterne var under ham blevet „Staten“, den eneste Stat i Verden, der havde bevaret et koldt Hoved, den eneste Stat, der havde Fordel af den fjerne Krig, som man ikke forstod, og hvis Rædsler man i de brede Lag kun opfattede som et pirrende, men den amerikanske Borger egentlig uvedkommende Bladstof. Efter Krigen vilde Amerika, uden Sværds slag, uden Ofre, være den Stat, der beherskede Verden.

Paa saadanne Ræsonnementer genvalgte man Wilson til De Forenede Staters Præsident.

— Men jeg foregriber Begivenhedernes Gang. Du vilde høre om selve Valgdagen. Om denne er der imidlertid ikke stort at fortælle. Det er muligt, at den politiske Lidenskabs Bølger gaar højt, naar af to Præsidentkandidater den ene er hadet og foragtet i det andet Parti, men naar, som i dette Tilfælde, begge Kandidater er almen ansete, retsindige og kloge Mænd, bliver der ingen Anledning for Hadet og Fanatismen

til at lægge sig for Dagen, og Vælgerne har intet andet at gøre end om Formiddagen at afgive deres Stemmer og om Aftenen at gaa paa Gaden og more sig.

Begge Dele — jeg mener at gaa paa Gaden og at more sig — er noget usædvanligt for den New York'ske Smaaborger. New York'eren flanerer aldrig, saadan s. 34som Pariseren, Romeren, Wieneren, Københavneren. Byen har intet „Strøg“, bestemt til at spadseres paa, møde sine Bekendte, passiare og flirte; ingen „store Boulevarder“, ingen „Corso“, ingen „Ring“, ingen „Østergade“; der er ingen aabne Gadekaféer, hvor man kan sidde og iagttage de Forbipasserende. Alligevel, naar New York'eren paa denne Valgaften, een Gang hvert fjerde Aar, skal „gaa paa Gaden“, saa er han ikke i Tvivl om, hvorhen han skal gaa. Der er et Stykke af Byen, som de indfødte selv kalder „Mørbraden“ — the tenderloin. Om det just er det bedste Stykke, véd jeg ikke, men utvivlsomt er det det mest yndede. Det er det Parti, der strækker sig omtrent mellem 50de og 30te Gade, afgrænset paa den anden Led af 5te Avenue og Broadway. Her ligger næsten alle de store Teatre, alle de store, mondæne Hoteller, alle de kolossale Avisbygninger, alle Forlystelsessteder og Restauranter.

Dette Kvarter er allerede en daglig Aften som et kolossalt Tivoli med Fyrværkeri og Vauxhall. Den kommunale Gadebelysning er i New York og navnlig i Tvillingstaden Brooklyn mere end sparsom. Uden den private Reklamebelysning vilde man, om Aftenen, neppe kunne finde sin Vej gennem de mest befærdede Kvarterer. Men Lysreklamerne er til Gengæld saa fantastisk overdaadige, at den Fremmede, der første Gang kommer igennem „Mørbraden“ paa en ganske almindelig Aften, tror sig hensat til en eller anden Sekularfest, fejret med en eventyrlig Illumination. Aldrig i nogen By i Verden har jeg set s. 35noget lignende. Hist danser en 50 Fod lang Skotte en begejstret Hornpipe over John Haig's Whisky, her fremtræder en ligesaa kæmpemæssig Jægersmand, løfter sin Bøsse, tager Sigte, skyder og rammer sit Maal, medens en stor Stjerne bliver staaende højt paa Himlen og viser Maalets Uopnaaelighed for andre — en fin Allegori paa den lige overfor liggende Kolossal-Variété „Wintergarden“; op over Tagene kryber lysende Kattekillinger, som leger med Garnnøgler fra Gud véd hvilken Traadfabrik; mægtige Ildhjul snurrer i alle Regnbuens Farver foran Biografteatrene; elektrisk galonerede Lakajer skænker ustanseligt ildperlende Champagne op i spidse, guldglimsende Pokaler, der tømmes af usynlige Kæmper for atter straks at fyldes, og det brogede, vekslende Lys fra al denne kulørte Reklame kaster et Skær af Eventyr over Menneskevrimsens Ansigter, saa man villigt glemmer, hvor grimme baade de og Billedstilladserne vil se ud næste Morgen.

Til dette lysende, glimrende Midtpunkt strømmer Menneskemassen fra de afsides liggende Kvarterer som graa, forvirrede Møl om en broget Lampeskærm. Som efter en given Parole dukker Millioner op, som ellers aldrig kommer der; ikke just Mobben, der i New York er for elendig, for uhjælpelig fornødret til selv paa en saadan Aften at vove sig ud fra sine Huler og blande sig mellem de lykkeligere stillede. Men Arbejdere, Smaahandlende, Smaafunktionærer, der til daglig lever saa ensformigt, saa fredeligt og adstadigt, som var de bosatte i en lille Provinsby i Stedet for i Verdens mest tumultuøse s. 36Hovedstad, alle strømmer de sammen paa denne Aften, og alle er de opsatte paa at more sig, dog uden Bekostning, og paa at lægge deres amerikanske Borgersind for Dagen, dog uden at røbe til hvilken politisk Side, de hælder.

Den økonomiske og politiske Forsigtighed gør saavel Morskaben som Manifestationen af Borgersindet noget vanskelig tilgængelig. Men et véd man fra gammel Tid hører med til amerikansk Morskab og demokratisk Borgersind, og det er at gøre saa megen Larm som under de forhaandenværende Omstændigheder muligt. Man vil ikke raabe „Leve Wilson og ned med Hughes!“ eller omvendt, man vil ikke skændes og slaas og demonstrere — man hører overhovedet aldrig Skændsmaal paa New Yorks Gader — men Larm maa der til, ellers er det ikke nogen rigtig Valgdag.

Hver Familie anskaffer sig da et passende Antal Larminstrumenter: Tudehorn, Skralder, Barnetrompeter og lignende og bevæbnede med disse drager man i Millionvis, stille fornøjet, adstadigt og fredsommeligt tudende, skraldende og blæsende gennem Gaderne, morende sig kongeligt for en billig Penge og følende sig stolt i sin Værdighed som fri amerikansk Borger.

Larmen er ubeskrivelig, og Trængselen dræbende. Det kan ikke nægtes, at det frie Vælgerfolk ved saadanne mere festlige og afgørende Lejligheder forbavsende kommer til at minde om en uhyre Flok Faar, der taalmodig og fredelig, ensformigt og hensigtsløst s. 37brægende trænger sig et eller andet Sted hen, de véd ikke selv hvor.

Jeg tror aldrig, jeg har været i en saadan Trængsel, ikke en Gang til Dronning Victorias 60-aarige Regeringsjubilæum, hvor jeg i Timevis førtes rundt i London uden mindste Selvbestemmelse, uden at ane, hvor jeg kom hen, eller hvor jeg skulde ende. Jeg véd i alt Fald bestemt, at jeg aldrig har været i en Kæmpetrængsel, hvor alt gik saa ordenligt til, hvor Folk var saa taalmodige, saa hjælpsomme og elskværdige mod hinanden som ved denne Lejlighed i New York. Trafikken, som naturligvis altid er enorm paa New Yorks Hovedgader, er ogsaa altid mønsterværdigt ordnet. At se en amerikansk Betjent lede de uhyre Kolonner af Automobiler og Fodgængere, som til daglig krydser hinanden paa Broadway eller 5. Avenue, er som at se en stor Feltherre lede et Slag. Paa en Dag som Election-day er i Følge Sagens Natur enhver politimæssig Overledning af Trafiken udelukket. Men Befolkningen er saa indøvet i Gadedisciplin, saa behersket og hensyntagende, at enhver Øvrigheds Indgriben ved en saadan Lejlighed, foruden at være

umulig, er ganske overflødig.

New-Yorkerens Disciplin og Respekt for „Loven“ — ogsaa den uskrevne — er beundringsværdig og, hvad Gadelivet angaar, i høj Grad efterlignelsesværdig for os Københavnerne. Jeg forsikrer dig, at jeg hellere og sikrere gaar i den umaadelige Trængsel paa Broadway en Valgdagsaften, end jeg paa en almindelig Hverdag gaar fra Raadhuspladsen til Gammeltorv. s. 38 Ikke saa meget fordi jeg er bange for at udsætte mit Liv, som fordi jeg bliver tungsindig og beskæmmet over, at vi, som saa længe har været glade ved at være Storstadsbeboere, endnu ikke har lært at gaa ordentligt paa en Gade, men stadig færdes som om vi stavrede hen ad en Landevej eller rokkede over en Købstads toppede Brosten.

Tjen mig dog i ikke at gentage dette for nogle af vore Bysbørn. De lider ikke at høre det. De synes just, det er et Tegn paa national Uafhængighed at skubbe til dem, de møder, og de er stolte af, at de ikke kender Forskel paa højre og venstre.

Din hengivne, etc.

s. 39

AANDELIGT LIV
New York.

Kære Ven!

Hvorfor netop Du søger Underretning om det aandelige Liv i New York, staar mig ikke rigtigt klart. Hjemme i Danmark har Din Interesse for den Art Luksus, oprigtig talt, aldrig forekommet mig brændende.

Jeg formoder, Du vil have mig til at sige, at New York er den mest aandløse Stad paa Jorden, at der overhovedet intet Aandsliv er, at alle New Yorkere af al Kunst kun kender og respekterer én: Kunsten at tjene Penge, og andet mere, der kan tjene en sam-vittighedskrank Københavner til Trøst og bringe ham til med Stolthed at mindes, at han er fra et Land, hvor man har opfundet det lige saa skønne som originale Valgsprog: „Aand er Magt“.

Men jeg kan ikke ganske føje Dig og bekræfte Din forudfattede Mening. Hvorledes tænker Du Dig iøvrigt, at jeg skulde kunne udmaale det amerikanske Aandsliv og komparere det med andre Nationers efter nogle Maaneders Ophold i en af Landets Stæder? Aand har dog, ved Siden af den positive Egenskab, at den, efter vor spøgefulde Statsmands Ord, i Danmark s. 40 giver Magt, tillige den negative, men mere internationale, at den ikke lader sig udmaale i Tons eller Hektoliter, ikke lader sig beregne efter Eks- og Import.

Vi, det vil sige vi Europæere, er pludselig blevet saa forbavsende passionerede for Aandsliv, Kultur og Civilisation, at det er helt uhyggeligt. Du kan meget godt sige til en Gennemsnits Gulaschbaron, at han er en Keltring, uden at det nævneværdigt vil saare hans Følelser; men sig til ham, at han mangler Kultur, at han ikke ved hvad Aandsliv er, og han vil blive alvorlig vred.

Vi — stadig vi Europæere — har hidtil haft Amerikanerne at se hen til, naar vi følte os lidt usikre i vor Aand, naar Troen paa vor egen Kultur for et Øjeblik begyndte at vakle. Den nye Verden var vi da i ethvert Tilfælde overlegne, vi med vor Aartusinder gamle Civilisation overfor disse Nybyggere, som lige akkurat kan læse, skrive og regne. Men Overlegenheden slaar ikke mere til, ikke saameget fordi Amerika nu er et fuldtud civiliseret Land, som fordi den aandelige Kultur i Europa, naar vi skal være ærlige, i Øjeblikket befinder sig i en Bølgedal, der ikke giver mindste Anledning til Overlegenhed.

Jeg kan forsikre Dig, at naar Du er saa heldig at træffe virkelig kultiverede Mennesker i New York, saa staar de fuldt paa Højde med de fineste Aander herhjemme og Du vil forbavses over, hvor langt bedre de ved Besked med os end vi med dem. Naturligvis løber Du ikke paa den Art Folk paa Gader og Stræder, men oprigtig talt synes jeg heller ikke, man s. 41 falder over dem i Nordens Athen. Og overalt er det urimeligt at ville diskutere Bergsons Filosofi med sin Cigarhandler eller spørge sin Urtekræmmer, hvad han mener om el Greco.

Jeg har blandt unge, dannede Amerikanere truffet én, som reciterede 1. P. Jacobsen for mig paa Dansk og en anden, som lige havde fuldendt en fortræffelig Oversættelse til Engelsk af Frøding. Er vi naaet stort videre i vort Kendskab til moderne amerikansk Literatur end til Jack London? — Nej, vi har saavist ingen Grund til at prale — nu for Tiden — hverken med vor Aand eller vore Kundskaber.

Men lad os se bort fra Undtagelserne — og holde os til Gennemsnitsmennesker som Du og jeg. Hvor skal jeg finde en passende Maalestok for New Yorkerens aandelige Niveau?

Der er nogle, der mener, at man kan maale et Lands Civilisation efter dets Sæbeforbrug. Hvis dette slaar til, da er Amerika det mest civiliserede Land paa Jorden. Der findes intet saa renligt Folkefærd som det amerikanske, og der ødsles med Sæbe, som bl. a. hører med til ethvert Hotelværelses faste Udstyr. Jeg har

tidt undredes paa, om Sæbemangelen i Tyskland nu under Krigen virkelig har været nogen mærkbar Gêne for Nationen som saadan, men i Amerika vilde den utvivlsomt føles som en Nødstilstand.

Dog, Du vil maaske ikke akceptere Sæbe som et Kulturtegn. Lad os tage noget andet — Bøger, for Eksempel.

Nuvel, jeg vil indrømme Dig, at Bøger i New York er en omtrent lige saa sjælden Vare, som Sæbe ers. 42almindelig. Jeg foresatte mig en Dag at gaa paa Opdagelse efter en Boghandler i Broadway, New Yorks Hoved-Butiksgade. Det var en lang og anstrængende Tur og jeg gik til Værks, tør jeg sige, med en Opdagelsesrejsendes Grundighed; men det lykkedes mig ikke paa det Par danske Mil, jeg vandrede, at finde én eneste Boghandler eller blot en Butik, hvor Bøger, ny eller brugte, kunde erhverves. Aviser og Magasiner kunde jeg faa paa hvert Gadehjørne, Cigarer paa hvert andet, Automobiler og „Candy“ tilbødes mig milevis, men Bøger — blot én Bog — fandtes ikke!

Naar jeg tænker mig om, kan jeg heller ikke erindre nogensinde at have grebet en rigtig New Yorker i at læse en Bog, ikke heller synes jeg, at jeg hos nogen privat Familie, selv af litterært Tilsnit, har truffet hvad man kunde kalde blot et Tilløb til en Bogsamling. Og alligevel læses der, men aabenbart kun paa de dertil indrettede Steder. Enhver ordenlig Klub har saaledes sit Bibliotek, og navnlig findes der en Mængde let tilgængelige, offentlige Bogsamlinger, som benyttes overordentlig meget og af alle Samfundsklasser.

Der findes ialt omtrent halvfjerde Hundrede mere og mindre offentlige Biblioteker i New York. Det største, nyeste og vistnok bedst indrettede, fraset de egenlige Universitets Biblioteker, er det saakaldte New York Public Library, stiftet, som næsten alt af den Art i Amerika, ved private Midler, men nu under Stadens Kontrol og Ledelse.

Den nuværende Bygning, der ikke har været i s. 43Brug mere end 5—6 Aar, ligger midt i det livligste og mest larmende Forretnings- og Forlystelseskvarter, mellem 40. og 42. Gade; paa en mægtig, ret høj Terrasse hæver det imponerende, hvide Marmorpalads sig op over Vrimmelen forneden, og er man først indenfor dets Mure, hører man ikke en Lyd af Gadens syndige Spektakel.

Trods sin skinnende hvide Marmorpragt synes dette Bogslot mig ikke rigtig smukt, lidt usikkert i sin klassisk-moderne Renaissancesmag, men det er overordentlig praktisk indrettet og, hvad der er af stor Betydning, dets Embedsmænd søger ikke at skræmme det mindre boglærde Publikum ved en utilnærmelig Bureaukratisme. Du husker vist fra Jack London's „Martin Eden“, hvorledes den unge Sømand, der vil skaffe sig nogen Læsning, med stor Mistænksomhed og Frygt betræder et saadant offentligt Bibliotek og hvor glad overrasket han bliver, da han paa den elskværdigste Maade af Verden hjælpes tilrette, skønt han ikke har Begreb om, hvad han vil læse.

Det stemmer, saa vidt jeg kan skønne, ganske med Virkeligheden og beror ikke paa den enkelte Bibliotekars elskværdige Karakter, men paa et Princip, paa et højst tiltalende demokratisk System.

For en Maanedes Tid siden spaserede jeg min sædvanlige Morgentur i Central Park. Jeg kom til en lille, nydelig, indhegnet Blomsterhave. Derinde gik en gammel Gartner og puslede. Nu har gamle Gartnere og Bibliotekarere i Europa Ord for at være de mest gnavne af alle Mennesker og det var derfor ikke uden Bæven, at jeg med mit mest indsmigrende Væsen s. 44spurgte, om jeg maatte faa Lov til at gaa ind i den lille aflukkede Have. Men den gamle saa fornøjet op paa mig under sin Straahat, smilede og sagde: „Certainly, Sir, come in and enjoy yourself. It is your garden, you know!“

Saaledes glemmer den amerikanske Bibliotekar heller aldrig, at det er Folkets Bøger, han er sat til at passe paa og at Staten ingen Fornøjelse har af dem, med mindre han hjælper Borgerne til Rette med at læse dem.

Foruden denne sin anti-bureaukratiske Indretning har New York Public Library en Del Særegenheder ved sin Ordning, som vel fortjener at kendes, selv om de ikke alle lader sig efterligne. Den væsentligste er den, at Studiesalene er specialiserede. Der er naturligvis en stor, almindelig Læsesal, med et mægtigt alment Haandbibliotek; men medens europæiske Biblioteker foruden en saadan i Reglen kun har et Par Særafdelinger — hvis de overhovedet har nogle — for Manuskriptlæsning o. l., finder man i New York en hel Række større og mindre Rum til Studiet af Specialfag. Der er en teknologisk Læsestue, et Musikværelse, en Malerisamling, et Arbejdsrum for Studiet af semitiske Sprog, hvor gamle Rabbinere og andre Østens Vise sidder bøjede over deres Folianter, — et herligt Rembrandtsk Motiv —, ét for slaviske Sprog, hvor blege russiske og polske Studenter forbereder sig til den næste Revolution, en Afdeling for Blinde med Literatur i alle Systemer af Blinde-Bogtryk, et stort Lokale for Avislæsere og endelig et henrivende Børne-Bibliotek, nydelig udstyret med smaa, blomsterprydede s. 45Borde, lave Stole, pyntelige og venlige kvindelige Bibliotekarere samt det mest fristende Haandbibliotek af illustrerede Eventyrbøger. Her nyder de Smaa, under Ledsagelse af Mama eller en Nurse, deres „Hans Andersen“, Kate Greenaway, eller Perrault med synlig Fornøjelse, men meget stille og artigt; thi Sagnet om de amerikanske Børns Uartighed og plagsomme Væsen stemmer, som saa mange andre Sagn om Forholdene herovre, ikke med Virkeligheden. Det er muligt, at de har været baade uartige og plagsomme, men for Øjeblikket kan jeg forsikre, at danske Børn absolut intet i denne Henseende har at lære af deres Kolleger paa den anden Side.

Jeg bør ikke glemme at fortælle dig, at en af Overbibliotekarerne ved denne i saa mange Henseender mønster værdige Bogsamling er en Landsmand af os, Hr. Moth. Han forestaar Katalogiseringen og har ikke færre end 75 Assistenten under sig, hvoraf iøvrigt ogsaa flere er danske Folk.

Jeg kan naturligvis ikke med disse Linier bevise dig, at New York er en By fuld af Aand. Skønt den her nævnte og, saa vidt jeg véd, alle Stadens Bogsamlinger er stærkt besøgte, kan der godt være Millioner af Indbyggere, der aldrig har set et Bibliotek, ja, knap nok maaske en Bog indvendig. Men den udmærkede Ordning og store Mængde af offentlige Læseinstituter tyder dog paa, at man hverken spærrer af for, eller negligerer den Side af Aandslivet, som Bøgerne repræsenterer.

Ogsaa andre Sider af dette virkes der ivrigt og s. 46 varmt for. Malerkunsten f. Eks. og Musiken. Jeg kunde fristes til at nævne Skuespilkunsten, men jeg er bange for, at du regner denne sidste under Forlystelseslivet eller som legemligt Arbejde, og jeg tør derfor ikke tage den med under denne Rubrik. Skulde du imidlertid have Lyst til at høre lidt om disse Kunster og Færdigheder ogsaa, maa jeg imidlertid bede dig vente til næste Gang, og det vil da under alle Omstændigheder kun være under den Forudsætning, at du ikke beskylder mig for, hvad man her kalder altid „at tale om Butiken“.

Indtil da

Din hengivne, etc.

s. 47

KUNST

New York, 1917.

Saa snart en amerikansk By har naaet en vis Størrelse og en vis Anseelse, maa den have sit Kunstmuseum, sit offentlige picture gallery med de behørige Rembrandter, Rubenser, Tizianer, Velazsquez'er, Reynolds'er, etc. Malerisamlingen kommer ikke saa hurtigt som Bankerne, Kirkerne og Teatrene; men den kommer. Og skønt det for en Lægmands Betragtning synes ufatteligt, at der stadig kan fremskaffes nye Rembrandter, Rubenser, Tizianer, osv., saa lykkes det dog. Thi for den moderne Kunsthandel er intet umuligt.

Det varede meget længe, før New York fik sit Kunstmuseum, og det er endda hverken Statens eller Byens Fortjeneste, at det blev oprettet. Som Universiteter, Biblioteker og andre kulturelle Institutioner er ogsaa de offentlige Kunstsamlinger stiftede ved privat Initiativ og ved private Pengemidler.

I 1870 konstituerede en Art Kunstforening sig med det Formaal: 1) At oprette og vedligeholde i Staden New York et Kunstmuseum og et Kunstbibliotek. 2) At opmuntre og udvikle Studiet af de skønne Kunster, og Anvendelsen af Kunsten i Fabrikker og s. 48 det praktiske Liv. 3) At fremme den almindelige Kundskab til beslægtede Emner og at yde folkelig Vejledning til dette Formaal.

Begyndelsen var yderst beskedent. I 1871 indkøbtes, væsentlig i Paris og Bryssel, 174 Billeder fra 17de og 18de Aarhundrede af forskellig Værd og nogle af tvivlsom Ægthed. Denne lille Samling danner Grundstammen af det nu virkelig imponerende Galleri og installeredes i et Hus i 5te Avenue.

Anlæget af et saadant Museum maa i Følge Sagens Natur blive uendelig meget vanskeligere for et ungt og republikansk Land end for os gamle europæiske Monarkier. Vi har næsten alle haft Konger, der har levet i Malerkunstens store Perioder, der har yndet at lade sig selv, deres Dronninger, Elskerinder og Børn portrættere, deres Slotte smykke af Tidens Mestre, og disse kongelige Samlinger danner i Reglen Grundlaget for vore offentlige Gallerier.

I Amerika, hvor man ingen Konger, ingen Slotte og iøvrigt heller ingen Malerkunstens Mestre har haft, maa der begyndes paa bar Bund. Men det maa siges, at Interessen har været stor og Offerberedvilligheden beundringsværdig. Den allerstørste Part af det nuværende Metropolitan Museum's ældre Billeder er komne til det som Gaver. Og selv om de virkelig ædle Givere ikke altid har været lige sikre i deres Smag, selv om Samlingen paa langt nær ikke kommer paa Højde med Rijksmuseum, Louvre, National Gallery, Uffizi og Pitti eller de andre berømteste europæiske Kunst-Skatkamre, saa er Metropolitan Museum nu i Løbet af disse faa Aar blevet en højst anselig Samling, s. 49 som en Kunststuderende slet ikke kan overse, og en almindelig Kunstelsker som du og jeg har stor Glæde af at vandre i.

Navnlig, naturligvis, fordi man dør lærer den amerikanske Malerkunst bedre at kende end noget andet Sted. Det er ogsaa denne, som den nuværende Bestyrelse fornuftigvis lægger Hovedvægten paa at samle. Dog maa du ikke tro, som mange gør, at den gamle Kunst udelukkende bestaar af Forfalskninger og Kopier, som er prakkede godtroende Mangemillionærer paa af samvittighedsløse Kunsthandlere.

Ganske vist fik Museet i sine første Aar adskillige kostbare Gaver, som senere har maattet gemmes godt hen paa Loftet og andre for den moderne, ubarmhjertige Kritik utilgængelige Steder. Men som Malerisamlingens Kurator, Mr. Bryson Burroughs, undskyldende siger: „De har dog udfyldt deres Hverv i vor Skabelsese tid ved

at være til Glæde for mange i en Række Aar.“

Paa den anden Side skænkede en mere kyndig Giver, Mr. Erwin Davis, saa sent som 1889, et Par herlige Billeder af Edouard Manet. Men Manet var endnu ikke, 6 Aar efter sin Død, opdaget af New Yorkerne, og hans Billeder stilledes i Skammekrogen. Nu er „Drengen med Sværdet“ og „Damen med Papegøjen“ verdensberømte og hører til Samlingens ædleste Perler. — Den Gud giver et Kunst-Embede, giver han ikke altid Kunstsans, heller ikke i Amerika.

Nu synes alt imidlertid at være i de bedste Hænder. Der er meget faa virkelige Pletter, og de enkelte, der er — som en lille, tysk Mønster-Kollektion s. 50i Kejser-Wilhelm-Stil — er skønsomt hængt op paa dunkle Trappegange og saaledes praktisk talt uskadeliggjorte.

Der er til Gengæld Perioder, som man vanskelig finder smukkere repræsenterede noget andet Sted, som f. Eks. Midten af det 19de Aarhundrede i Frankrig. Corot, Millet, Daubigny, Rousseau, Harpignies, Meissonier, foruden en Mængde dii minores fra samme Tid, hænger i en saadan Fylde her, at man vilde tro sig i et fransk Galleri, hvis ikke 17de og 18de Aarhundrede var helt forsømt.

Ogsaa den spanske Malerkunst faar man et godt Indblik i her; dog navnlig takket være det „Spanske Selskab“, der liberalt udlaaner af sine Skatte til Hovedstadens Museum. Dette fortræffelige Selskab har vel sin egen, smukke Bygning, men denne er saa lille og dens Lysforhold saa daarlige, at det næsten ikke er muligt at komme til at se alle de herlige Billeder af spanske Mestre, gamle og nye, som er ophobede der. De hænger i Lag paa sammenfoldelige Vægge, der beredvilligt slaas op af den spanske Kustos, men Rummet er saa snevert og upraktisk indrettet, at det maa siges ikke blot at være liberalt, men paatrængende nødvendigt, at man ad andre Veje søger at vække Interessen for Spaniens skønne, livskraftige Kunst.

Det har man da ogsaa i høj Grad gjort og med udpræget Held. Spansk er ligefrem Mode i Amerika. Endogsaa Sproget. Det kan vel nok siges uden Overdrivelse, at Gennemsnitsamerikanerne er i den Grad uvidende i fremmede Sprog, at de endogsaa i den Henseende overgaar de analfabetiske Englændere. s. 51Men Spansk har de virkelig begyndt at tænke paa at sætte sig lidt ind i, ja, der er endog Skoler, der giver Undervisning deri. Dette er ganske vist ikke Kunstens Skyld, men har sin Grund i den tætte Forretningsforbindelse med det spanske Sydamerika. Ikke desmindre hjælper det med til Interessen for spansk Kunst, hos det bredere Millionærpublikum alene derved at mange formaar at udtale og huske de spanske Kunstneres Navne, medens f. Eks. de franske bliver til besynderlige Klumper af Naturlyde, der spytted ud tilsyneladende paa Maa og Faa uden at frembringe fjerneste Minde om det oprindelige Ord.

I 1909 foranstaltede Hispanic Society („det spanske Selskab“) en Udstilling af den fremragende Maler Bastida y Sorolla's Arbejder. Den besøgtes af 150,000 Mennesker, og Sorolla blev Dagens Helt i New York. Derefter kom Turen til Ignacio Zuloaga, der ikke straks gjorde samme Lykke, men som nu i denne Saison bogstavelig lagde Amerikanerne for sine Fødder.

Du kender naturligvis disse to betydelige Kunstnere af Navn, men i Danmark har du næppe set noget af dem. Saavidt mig bekendt findes der i hele Skandinavien kun ét Billede af Zuloaga — i den Thielske Privatsamling i Stockholm — og slet ingen af Sorolla.

Det er lidt beskæmmende for os Danske, der plejer at være stolte af vor Kunstsans, at skulle være nødt til at rejse saa langt som til New York for at lære en af Evropas allerejendommeligste Kunstnere rigtig at kende. Jeg tænker her mest paa Zuloaga, som Amerikas Kunstkere ialtfald har været med til at opdage, medens hans egne Landsmænd, deriblandt desværre s. 52ogsaa den noget ældre Sorolla, forkastede alle de Billeder, han indsendte til Verdensudstillingen i Paris Aar 1900.

Ganske vist gjorde vor lærde Kunsthistoriker Dr. Francis Beckett opmærksom paa ham saa tidlig som 1905 — Zuloaga var den Gang kun femogtredive Aar — men dette var ikke nok. Vi burde have haft en Udstilling af ham. Det burde du og andre Kunstvenner have sørget for. Nu er det vel for sent. Han er nu for berømt og vilde sagtens blot blive hudflettet herhjemme af smaa danske Fortids-Futurister og andre hedengangne - ister.

Det, som imidlertid vil interessere dig mest i denne Forbindelse, er, at der virkelig i Amerika er Sans for og Kærlighed til bildende Kunst, og at denne Sans og Kærlighed er i stadig Stigen. At de amerikanske Malere er begavede Kunstnere, har vi allerede længe vidst. Hvem kender ikke den indtagende, udsøgt raffinerede Kolorist James Mc. Neill Whistler, efter Sigende Forbilledet for vor Hammershøj, skønt de rigtignok er grundforskellige i Kunstnertemperament. Hans „Dame i Graat“ hans „Nocturne i Grønt og Guld“, hans Portrætter af Edward Kennedy og af Sir Henry Irving som „Filip II“ samt mange andre skønne Billeder kan man beundre paa Metropolitan Museum og Brooklyn Galleriet i New York. — Er ikke John Sargent saa anset og yndet som nogen evropæisk Maler, og spænder han ikke med sit højtkultiverede Talent over alle Malerkunstens Genrer, endogsaa over den kedelige?

Men Whistler studerede i Paris og-levede i London, s. 53Sargent fødtes i Firenze, er Elev af Carolus Duran og lever ogsaa i London.

Det er egentlig ikke disse Kunstnere, der lige saa godt kunde være engelske eller franske, man søger i Amerika. Det, man, eller ialtfald jeg, gerne vilde finde, var den typiske Amerikamaler, en Kunstner, der var vokset op af Jordbunden, som skildrede Amerika i sine Farver saa ærligt og ægte som f. Eks. Steward Edward White gør det i sine Fortællinger.

Men denne nationale Maler er det ikke lykkedes mig at finde blandt Amerikas mange fortræffelige Kunstnere. Maaske er det min egen Fejl. Maaske er virkelig den amerikanske Kunst i sin Kulturstræben en Smule internationalt udvisket, saa at den endog ser sit eget urkraftige og uslebne Land gennem Pariserpincenez. For mine Øjne kunde John Alexanders elegante og smidige Portræter eller Walter Gays delikate Interiører bedre høre hjemme paa en Parisersalon eller en Münchener-Sezession end i Amerika.

Jeg kommer til at tænke paa Zuloaga og paa, hvorledes det gamle Spaniens Safter synes at være steget op i ham som i en Vinstok og givet ham Kraft til at være det, han vil være, en Spanier. Og jeg undres paa, om der skulde høre Aarhundreders kunstnerisk Kultur til at faa Lov til at være sig selv, samtidig med at det er saa let at efterligne andres mest raffinerede Teknik.

Men det kan du vel ikke sige mig noget om? Altsaa paa Gensyn.

Din hengivne, etc.

s. 54

TEATRE

New York, Januar 1917.

Du synes at forvente, at jeg i min Egenskab af Teatermand skulde tilskrive dig noget fornuftigt om amerikanske Skuespil og amerikansk Fremstillingskunst. Jeg vilde gerne føje dig, vidste jeg blot, fra hvilket Synspunkt jeg skulde skildre dig disse Fænomener. Mit eget vil jeg lade ude af Betragtning; det er for fagmæssigt til at have Interesse for dig. Men jeg er mere end villig til at stille mig paa andres Standpunkt.

Jeg tør vel gaa ud fra, at du betragter Teatre som Forlystelsessteder. Dette er i alt Fald, saa vidt jeg har forstaaet, den almindelige og officielle Betragtning hjemme, som vi gør vel i at følge. Staten fastslaar den som sin ved at belægge alle Teatre med Forlystelsesskat, endogsaa det af den selv drevne, hvad der altid har mindet mig om, naar et Barn leger Butik med sig selv og beregner sig en ublu Fordel ud af sin egen Lomme. Dog dette hører ikke herhen.

Der er vel enkelte Særlinge, som i Teatre fastholder at ville se Kunstinstitutioner, som gennem Digterværker og levende Fremstilling har Menneskeskildring til Maal, men dette er en saa forsvindende Minoritet, at vi ikke behøver at tage Hensyn til den i denne Forbindelse.

s. 55 Teatrene som Forlystelsessteder betragtet er en meget vigtig Faktor i det amerikanske Liv. Skønt den hele Teaterbevægelse, som nationalt Fænomen, er forholdsvis ung, er den allerede stærkt udviklet. Den beherskes og ledes fra New York som Hvedemarkedet beherskes og ledes fra Chicago. Jeg skulde ikke tro, at der findes nogen By i Verden, der blot tilnærmelsesvis har saa mange Teatre som New York. Men skønt de alle ifølge Sagens Natur er nye, findes der ikke ét moderne. Jeg mener dermed: ikke ét, som har taget den moderne Teaterteknik i Anvendelse.

Den, som kommer til Amerika med Forventninger om dør at se nye, sindrige Opfindelser paa Mekanikens, Belysningens eller Maleriets Omraade, vil blive sørgelig skuffet. Drejescene, Skydescene, Kuppelhorisont, plastiske Dekorationer, alle disse tyske Teaterinventioner, som i de sidste 25 Aar har revolutioneret det europæiske Scenebillede — i de Lande, som overhovedet følger med — synes ikke at have gjort noget Indtryk i Amerika. Man fristes til at mene, at Amerika, som tidligere var den ungdommelige Foregangsmand blandt Nationerne, nu er begyndt at blive konservativ, en Mening, der kun bestyrkes, naar man iagttager andre Forhold, der trænger til idelig Fornyelse som Jernbaner, Militærvæsenet, visse Grene af Handelen og adskillige andre Ting.

Hvor der er noget virkelig værdifuldt at konservere, er det utvivlsomt en Pligt at være konservativ, men det kan just ikke siges om de sceniske Forhold i Amerika. De vil kun kunne vinde ved Fornyelse. Kunsten lader jeg ude af Betragtning. Den gaar sine s. 56 egne Veje og vil ogsaa, naar det skal være, forstaa at bane sig Vej mellem gammeldags Lærredskulisser.

Men naar Teatret skal være Forlystelsesetablissementer, saa bør de ogsaa være lystelige at gaa i, og det er de ikke i Amerika. Teaterlederne, der overhovedet gennemsnitlig staar paa et lavt socialt, for ikke at tale om aandeligt, Niveau, synes ikke at begribe, at Publikums ydre Velvære i vore Dage er en meget væsentlig Betingelse for at skabe et Teaters Sukces. Og det kan ikke siges, at Publikum selv hjælper med til at indskærpe Lederne denne simple Lære.

Det stemmer Sindet behageligt baade selv at forberede sig paa en festlig Aften — ved at klæde sig ordentlig

paa og komme i rette Tid — og at mærke, at Værtsfolkene ogsaa har tænkt paa at gøre det hyggeligt for En. Men i amerikanske Teatre — de mondæne, efter stor-europæisk Mønster indrettede Operahuse fraregnede — mærker man intet saadant Hensyn fra nogen af de interesserede Parter.

Publikum kommer drivende, altid mindst en halv Time for sent og altid med Overtøj paa, lige fra Gaden eller den nærmeste Restaurant. En Stund gaar nu for Herrerne med at afføre sig de tunge Vinterfrakker og anbringe dem paa Stoleryggene, stikke Hattene under Sædet, balancere med Stokke og Paraplyer, medens Damerne sætter sig i deres pragtfulde Aftenkaaber, der stedse beholdes paa til første Mellemaakt, for at Omgivelserne kan faa Lejlighed til at vurdere dem, naar Lyset sættes op paa Tilskuerpladsen, hvorpaa de smøges af, næsten som paa Tælling, for at aabenbare Geledder af kridhvide, mere end dekolletterede s. 57 Dameoverkroppe, hvorfra det parfumerede Pudder staar op som lette, kildrende Skyer.

Naar man paa Scenen er naaet et Stykke ind i anden Akt, begynder Publikum at falde til Ro og at vende sin Opmærksomhed mod det, som var i alt Fald Paaskudet for deres Komme. Og fra nu af maa det siges, at de er de bedste og nøjsomste Tilskuere af Verden. Da the show som oftest er saa praktisk indrettet, at det ikke kræver Forkundskaber og kan opfattes, selv om man først kommer midt i, saa morer de sig, 1er, græder og klapper som Børn, uden at tænke paa de smalle Sæder, de vaade Vinterfrakker, de pragtfulde Aftenkaaber og de hvide Skuldre.

For en europæisk Tilskuer kan det blive noget af en Plage at skulle gaa i disse ubekvemme, fuldkommen andagtsløse Skuespilhuse, og man har ondt ved at vænne sig til den underlige sømandseller cowboyagtige Springen fra en Stemning til en anden. Men du maa derfor ikke tro, at Amerikanerne har mindre Sans for dramatisk Kunst eller mindre Agtelse for dens Udøvere end Europæeren. Dersom Modtageligheden for Kunst, som Aandslivets fineste Blomst, er Kriteriet for Nationens, som for det enkelte Individets intellektuelle Standpunkt, saa staar den amerikanske Nation højt, om man overhovedet kan betragte den under ét; Amerikanerne har en udpræget, primitiv Modtagelighed for al Art af Kunst: Musik, Malerkunst, Poesi og ikke mindst for den dramatiske Fremstillingskunst, som de endda ogsaa har meget Talent for.

Men de mangler kunstnerisk Opdragelse og den s. 58 deraf følgende kritiske Skelneevne. Og de lider under den heller ikke i Europa helt ukendte Vildfarelse, at hvor de betaler for at komme ind, dør har de Lov at komme, naar de vil, gaa naar de vil og opføre sig som de vil. Og de gør det, ikke af Ringeagt for hvad de ser, men af en vis, lidt plebejisk Selvhævdning og af Frygt for at tage for højtideligt paa Tingene.

Forholdet er ganske det modsatte af det tyske Publikums Holdning. I Berlin møder man punktlig et Kvarter før Forestillingens Begyndelse, affordres ethvert Beklædningsstykke, som ikke strengt hører med til Ens billige Fornødenheder, sidder smukt andægtig paa sin Plads, naar Tæppet „punkt halb acht“ trækkes til Side og har i de kommende tre Timer at forholde sig „grabesstille“ uden at le, uden at klappe, endsige da dunke med Stokke eller pibe i Fingrene, hvilket i Amerika for Galleriets fremadstræbende Ungdom er Tegnet paa den højeste Grad af kunstnerisk Henrykkelse.

Man kan strides om, hvilken Holdning man foretrækker. Som Tilskuer tror jeg nok, jeg befinder mig bedre i et tysk Skuespilhus; som scenisk Kunstner vilde jeg, trods alt, hellere have med et amerikansk Publikum at gøre, ikke alene paa Grund af deres Nøjsomhed, men mest fordi det er yderst fattigt og trist for en Skuespiller at holdes i Uvidenhed om, hvilket Indtryk man har gjort med sit Arbejde. Det synes nok barnagtigt at kunne glædes ved, at en Mængde fremmede Mennesker klapper i Hænderne, og man kan mere sig over at se, hvorledes ældre og ellers fornuftige Mænd og Kvinder anvender de snedigste Paa-fund, s. 59 ja sætter al deres Kraft og hele deres Sjæl ind paa at faa denne besynderlige Anerkendelse. Men Menneskene er nu en Gang saaledes beskafne, at de vil mærke en Virkning af deres Arbejde, hvis de ikke skal sløves, og udøvende Kunstnere er i det uheldige Tilfælde ikke at kunne vente paa Eftertidens Dom; de maa have deres med det samme.

Denne det amerikanske Publikums Letbevægelighed er sikkert Aarsagen til, at Forestillingerne her bevarer en saa forbavsende Friskhed, selv naar de har gaet i Aarevis. Jeg kommer atter til at sammenligne Berlin med New York. Der anvendes begge Steder en overordentlig Nøjagtighed paa Indstuderingen af nye Stykker. De kommer ikke frem, før alt gaar som paa en Snor. Man kender ikke og vilde ikke finde sig i den Art Sufflørsukces'er, som endnu af og til skæmmer danske Scener. Og det maa siges, at i Berlin sættes der flere kunstneriske Kræfter ind og naaes større kunstneriske Resultater end i New York.

Men — i Berlin sættes alt ind paa Premièren, den første Overrumpling, der skal bringe Sejr. Ved Premièren er Publikum endnu vaagent, kritisk, agtpaaagivende, maaske fjendtligt, men dog altid villigt til at lade sig besejre. Teaterfolket, Skuespillere, Regissører, Direktører, Malere, Maskinister er i den Maaned, der gaar forud for Premièren, i én hidsig Feber, uomgængelige af Nervøsitet og Energi. Men saa snart Sejren er vundet, er alt forbi. Det Publikum, der nu kommer, stirrer med disciplinær Andagt paa det, der er befalet paa Parolen at være godt, uden ellers med Haand eller Mund at give sin individuelle Mening til s. 60 Kende, Direktøren er sikker paa sine Par Hundrede Aftener og tænker ikke mere paa den Forestilling. Og Skuespillerne, der ikke hører hverken godt eller ondt om, hvad de gør, synker hen i en behagelig dramatisk Døs eller opfinder til Adspredelse adskillig privat Spas. Efter halvtredssindstyve Opførelser er Stykket ikke til

at kende igen undtagen paa Navnet, efter hundrede er det overhovedet ikke til at se for en kyndig Tilskuer. Du, som kender Berlin, véd, at dette er bogstavelig Sandhed.

Helt anderledes i New York. Jeg har ikke her set en eneste Forestilling, der betød noget virkelig kunstnerisk, navnlig da ikke noget Udtryk for en stor eller blot en ny Idé. Det amerikanske Teater ejer i Øjeblikket ikke nogen Stormand, hverken paa Digtningens eller paa Skuespilkunstens Omraade. Overmaade meget dygtigt, smukt, morsomt; en hel Flok af begavede, unge Skuespillere og Skuespillerinder, fulde af Liv og Lyst, men intet Samlingspunkt; fikse og behændige Forfattere, men ingen Teaterdirektør, der vilde interessere sig for et dybtgaaende, vægtigt Skuespil.

Men trods denne Overfladiskhed har den amerikanske Teatermand og Skuespiller paa sin Vis en kunstnerisk Alvor og Ansvarsfølelse, som Kolleger paa den anden Side af Atlanten og mest de, der taler højest om deres Kunstnerkald, burde misunde ham. Han føler altid Forpligtelsen til at gøre sit bedste, han fornemmer hver Aften, at han staar overfor et nyt Publikum, der skal erobres, og glemmer aldrig, at dette nye Publikum har den samme Ret som Premièrens s. 61 til at se ham paa Højde med sig selv, og, vel at mærke, han glemmer heller ikke, at dette samme Publikum øjeblikkelig vilde reagere, hvis han vilde negligere det.

Derfor kan du trygt i Amerika gaa hen og se en Forestilling, der har gaaet tusinde Gange før med den samme Besætning. Du vil aldrig have Følelsen af nogen Slappelse, du vil føle dig saa frisk som til en Førsteforestilling. Du vil se David Warfield fælde de samme Taarer paa en lige saa hjertegribende og uvilkaarlig Maade som den, der rørte hans Tilskuere for mange Aar tilbage og skabte hans Navn som stor Skuespiller, og du kan være vis paa, han havde mistet dette Navn igen, hvis han ikke havde kunnet eller villet holde sig selv oppe.

Det er denne kunstneriske Selvrespekt og denne fagmæssige Disciplin, som forsoner med den ubestridelige Mangel paa Dybde og Betydelighed ved de amerikanske Teatre, og som gør dem til behagelige og trygge Tilflugtssteder for Turisten, der nødig vil narres for sine Penge.

Og, tro du mig, selv en kgl. dansk Fagmand har ingen Skade af at se den Art Forestillinger.

s. 62

MERE OM TEATER

1.

For halvandet hundrede Aar siden skrev Lessing om det mislykkede Forsøg paa at stifte en „national“ Skueplads i Hamburg: „Hvilket naivt Indfald at skaffe Tyskerne et Nationalteater, da vi Tyskere endnu ikke er nogen Nation!“

Hvis de Forenede Stater blandt sine mange Millioner havde en Lessing, vilde han sige det samme om de Forsøg, som i de allernyeste Tider er gjort paa at fremtvinge et nationalt amerikansk Teater.

Amerikanerne — hvormed jeg mener de Forenede Staters Befolkning — er vel politisk set en Nation, og Statsbegrebet er i Amerika maaske tættere sammensmeltet med Folket end i noget europæisk Land. Men aandeligt, og mere specielt, kunstnerisk set er Amerika endnu kun et Konglomerat, og hver Gruppe Mennesker bærer endnu paa aandelige og kunstneriske Idealer fra den Nation, de oprindeligt har tilhørt, hvis de overhovedet bærer paa noget Ideal, hvad jeg dog er langt fra at turde paastaa om dem alle.

Det er vel overhovedet naivt at ville „skaffe“ en Nation sit eget Teater i aandelig og kunstnerisk Betydning. Til et Nationalteater hører først og fremmest to Ting: et nationalt Drama og en national Fremstillingskunst. s. 63 Den sidste vil ret hurtig udvikle sig af det første. Men det første, den dramatiske Digtning, lader sig ikke „skaffe“, ikke fremtvinge; ikke ved Millionærdotationer, ikke ved teknisk videnskabeligt Arbejde.

Man har i Amerika ikke sparet sig i nogen af disse Retninger. Rigmænd har i de sidste Aar ladet bygge smukke og stilfulde Scener, Templer for den nye, nationale Kunst. I Løbet af forbavsende kort Tid er de blevet opslugt af den graadige, kommercielle Teatermoloch og viser franske Pantomimer, russiske Balletter eller internationale big-shows for det ligeglade Publikum.

Man har stiftet the Drama League of America til Fremme af Interessen for den amerikanske Skuespildigtning og Skuespilkunst, ja, man har endog ved Staternes fineste Universitet, Harvard, oprettet en særlig Undervisningsklasse for dramatiske Skribenter.

Man bør ikke smile ad disse alvorlige Bestræbelser for at frembringe en national dramatisk Literatur og skabe en national Skueplads. De viser, at der er en stigende Trang i den amerikanske Almenhed til at slippe udenfor de kommercielle Teatres Fornøjelses-Truster, der ganske vist i Amerika virker mere knugende og tyrannisk end noget andet Sted. Men det kan jo ikke nægtes, at det gaar med den epokegørende Skuespildigtning, som „den gamle Vismand“ siger i Aladdin:

Den kommer selv, den vil ej gribes efter,
Det hjælper lidt kun, at Du søge vil,
At Du din Tanke paa dens Ankomst hæfter.

s. 64Endnu er ingen Shakespeare eller Molière udgaaet fra Harvard-Universitetets dramatiske Fakultet, og naar han en Dag kommer, er det godt muligt, at han med Geniets Genstridighed melder sig fra en helt anden Kant.

Betydningen for de nye i høj Grad paaagtelsesværdige Bestræbelser bør maaske derfor mest søges deri, at Publikum efterhaanden faar Øjnene op for, at de Forlystelsesanstalter, der hidtil har paataget sig Hvervet, ikke har løst det. Og dermed vil allerede meget være vundet.

Den begavede dramatiske Forfatter Percy Mackaye, en af de ivrigste Modstandere af business-Teatret og vel den eneste, der har gjort et reelt Forsøg paa saa at sige med et Slag at skabe en ny, for Amerika egnet, demokratisk Skueplads, det, han kalder „Borgerteatret“ — the Civic Theatre —, giver i en af sine Bøger en træffende Skildring af det vanskelige, tilsyneladende uløselige Dilemma, som Kunsten for Øjeblikket er i overfor den kommercielle Udnytter og Forhandler.

Han forestiller sig et Møde mellem et oplyst Medlem af Publikum og en forretningsmæssig Teaterejer og -leder, og lader følgende Scene udspinde sig imellem dem:

En krænket Borger.

Hr. amerikanske Manager, De er Leder af en høj, offentlig Kunststart, som kaldes Skuespillet, ikke sandt?

s. 65En erfaren Teaterleder.

Nej, Sir. Jeg er Mægler og Spekulant i en privat Forretning, som kaldes Teaterforretning.

Borger.

Hvad for noget? Er det Deres Mening at sige, at Deres Profession ikke er en Kunst?

Teaterleder.

Min Profession er at tjene Penge — en meget vanskelig Kunst.

Borger.

Men har Skuespillets Kunst da ikke dermed at gøre?

Teaterleder.

Jeg gør i Skuespil, hvis det er det, De mener.

Borger.

Naturligvis er det det, jeg mener. Altsaa, Sir, jeg kalder Dem til Regnskab. Se paa Deres sidste Forestillinger. De er en Fornærmelse mod et civiliseret Samfund. Uanstændig Skuespilkunst! Uværdige Stykker!

Teaterleder.

Bi lidt! Jeg synes, De sagde, De vilde kalde mig til Regnskab?

Borger.

Det vil jeg ogsaa.

Teaterleder.

Nej, De vil ikke. Skuespilkunst og Stykker, det er s. 66ikke min Afdeling. Jeg driver Forhuset. Vær saa god at henvende Dem paa den anden Side, Sceneindgangen.

Borger.

Hvorfor det?

Teaterleder.

For at tale med mine Funktionærer, Skuespillerne og Forfatterne.

Karl Mantzius, 1860-1921, *Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika*,

Borger.

Aa, saa det er dem, der regerer!

Teaterleder.

Det siger jeg ikke. Jeg er Chef for denne Forretning.

Borger.

Hvorfor henviser De mig saa til Skuespillerne og Forfatterne?

Teaterleder.

De snakkede noget om Kunst; derfor henviste jeg Dem til deres Afdeling.

Borger.

Naa saadan! De mener, at Skuespillerne og Forfatterne er ansvarlige for Deres Forestillinger.

Teaterleder.

Ansvarlige overfor mig, ja vist. Vi har vore Kontrakter, gensidig tilfredsstillende.

Borger.

Men jeg mener, Sir, er det dem, der er ansvarlige s. 67 for den slette Kunst, den slette Smag i de Forestillinger?

Teaterleder.

Min gode Mand, det skal De ikke bryde Dem om. Jeg vilde ikke engagere dem, hvis de ikke gav mig de Varer, som De vil have.

Borger.

Som jeg vil have? Jeg!

Teaterleder.

Naturligvis — det vil sige, hvis De er Publikum.

Borger.

Ja, det er jeg.

Teaterleder.

Naa ja. Jeg er simpelthen Mellemand. Jeg køber Forestillinger af Forfatteren, Skuespilleren og Scenemanden og sælger dem til Dem.

Borger.

Hvad skal det da betyde, Hr. Teaterleder, at byde mig saadan noget Godtkøbsstads?

Teaterleder.

Godtkøbs! Hvor kan De sige det? De passer rigtig godt, og der sælges enormt af dem. De Forestillinger, De nævner, har gaaet i tre Saisoner for fulde Huse.

Borger.

Men det er usle Forestillinger! De strider mod god Smag, gode Sæder, god Kunst i dette Samfund.

s. 68 Teaterleder.

Tror De det?

Borger.

Jeg ikke blot tror det, men jeg siger det højt og lydeligt. Det er end yderligere min Agt at fastslaa

Ansvarligheden for denne Usseldom. De siger, at Deres Skuespillere og Forfattere ikke er dem, der fører Styret, men at det er Dem selv. Den, der har Magten, bør ogsaa tage Ansvaret. Derfor erklærer jeg, at De er den ansvarlige Part.

Teaterleder.

Ansvarlig? Overfor hvem?

Borger.

Overfor mig, Sir, overfor mig.

Teaterleder.

Min kære Herre! Vær saa god at sige mig én Gang til: Hvem er De?

Borger.

Jeg er Publikum.

Teaterleder.

Undskyld mig, jeg tror, De tager fejl. Hvis De virkelig var Publikum, saa vilde De komme til mine Forestillinger, som altsaa gør Lykke. For mig er Publikum dem, der kommer.

Borger.

Hør nu, jeg er en ledende Borger af Publikum, en oplyst Borger. Og jeg forlanger at faa at vide, hvorfors. 69De ikke leder Deres Institution, Teatret, efter de samme Principer som andre offentlige Institutioner — saasom Kirken og Universiteterne — Principer, som gaar ud paa at opdrage og højne Publikums Smag.

Teaterleder.

Sætter De virkelig Pris paa at faa det at vide?

Borger.

Jeg forlanger det.

Teaterleder.

Saa maa De undskylde, at mit Svar kommer til at røbe en Mangel i Deres Opdragelse. Jeg leder ikke Teatret efter samme Principer som andre store offentlige Institutioner, fordi — min kære Herre — det ikke er nogen stor offentlig Institution: det er en stor privat Forretning. Hvis nu I ledende, „oplyste“ Borgere virkelig har saa megen Interesse for Teatret, at I vil ordne dets Opretholdelse, som I allerede har ordnet Opretholdelsen af Kirker og Universiteter, saa har I Ret til at holde Teatret paa Højde med saadanne Institutioner. Indtil da er al Deres ordrige Vrede mod mig kun et Paaskud for at skjule den virkelig ansvarlige Mand.

Borger.

Nævn ham, Sir. Hvem er han?

Teaterleder.

Dem, min kære Herre, Dem selv. Den „oplyste“, ledende Borger.

s. 70Vi kender saa godt det samme Dilemma og de samme Klager fra oplyste Borgere her hjemme. Og her kan endda den private Forretningsteatermand henvise de misfornøjede til Borgernes egen Scene, Statsteatret, dersom de ikke er tilfredse med de „Varer“, han leverer.

Det er imidlertid ikke i et Statsteater efter europæisk Mønster, at Mr. Mackaye ser Frelsen. Hans Idé er videre- og dyberegaaende. Percy Mackaye er ingen Drømmer, ikke heller nogen pedantisk Teoretiker. Han er selv et Teaterbarn. Hans Fader Steele Mackaye var en højtanset Skuespiller og Forfatter, der sammen med Belasco og de Mille drev Madison Square Teatret i New-York. Han kender „Fagets“ Vanskeligheder, og han har ikke nøjedes med at kaste en Idé ud for alle Vinde, men har virkelig med uhyre Varme og Energi søgt at bane Vejen for en amerikansk Nationalskueplads, for det, som han kalder „Borgerteatret“.

Hans Idé, der som sagt er meget omfattende, gaar i Korthed ud paa dette: Han ønsker at vække Folket til Selvstyre i dets Fritids-Beskæftigelse. Han mener, at det ikke er nok at organisere Arbejdet, men at ogsaa Rekreationen, Fornøjelsen, kræver sin Ordning. Og han finder i Teatrets mangfoldige Kunst den Rekreation,

som bedst er skikket til paa en Gang at more og højne Folket, der umuligt kan finde Lykke og Glæde alene i det fuldbragte Arbejde nu om Dage, da Arbejdet er saa specialiseret, at en Mand eller Kvinde tilbringer bogstavelig hele sit Liv med om og s. 71 om igen at lave den samme Tyvendedel af en Støvle eller Hundrededel af en Cykel.

Men Folket skal ikke nøjes med at være Tilskuere, de skal være Deltagere i deres Teater paa alle de Maader, der er dem mulige, men alt under Ledelse af en fast Stab af Kunstnere, der ikke maa være forretningsmæssigt og privat interesseret i Forestillingerne, men lønnede af det offentlige.

Herved vilde opstaa et Teater, som, antager jeg, vilde komme til at minde om Middelalderens store kommunale Byspil, Fests spil, forberedte gennem lange Tider, udførte og bekostede af Byens Borgere, blot med Forskel af den permanente faste Stab af Kunstnere, der skulde redde Forestillingerne ud af Dilettantismens farlige Favntag og forhindre „Vævermester Rendegarn“ i at udføre alle Rollerne.

Mr. Mackaye har imidlertid ikke ladet sig nøje med i Artikler og Bøger at udvikle sin Tanke om Skabelsen af et nyt, demokratisk Nationalteater; han har ogsaa sat Tanken i Værk. Første Gang i 1914, da han i St. Louis ledede nogle kæmpemæssige Fests spil, i hvilke 7500 Borgere deltog og som, i fem Forestillinger, overværedes af en halv Million Mennesker; anden Gang ifjor, da han til Shakespeare's 300 Aars Mindedag i New-York opførte sin Community Masque „Caliban by the Yellow Sands“ under lignende mægtige Former.

Hvilket Held hans i alle Tilfælde storslaaede Forsøg havde, hvilken Betydning de vil faa i Fremtiden, derom er Meningerne blandt kompetente Dommere i s. 72 Amerika endnu delte. Som min egen Mening kan Jeg — der ikke har overværet denne demokratiske Masseudfoldelse af Kunst — blot sige, at hvis noget Land kan gennemføre denne Form for sin nationale Teaterkunst, saa er det Amerika. Dog synes man allerede nu at vurdere Percy Mackayes interessante og, trods sin laante Idé, højst originale Tragi-Komedie „Fugleskræmset“ højere end hans allegoriske Folkefests pil.

2.

Af den stærke Opposition imod det bestaaende Teater — en Opposition, der dog endnu kun virker indenfor Intelligensens forholdsvis snævre Kreds og om hvilket det almindelige teatersøgende Publikum er gladelig uvidende — maa man dog ikke slutte, at det staar saa helt forfærdeligt til med den amerikanske dramatiske Kunst. Det er Systemet, man vil til Livs. Og dette er for saa vidt forfærdeligt, ogsaa for os, som det truer med at brede sig ud over den øvrige civiliserede Verden og vil være i Stand til med rivende Hast at undergrave den Rest af Agtelse og Smag for Teatrets skønne Kunst, som endnu er tilbage hos den dannede Del af Publikum.

Som bekendt eksisterer der hverken i Moderlandet England eller i Amerika nogen Art af statskontrolleret eller statsunderstøttet Teater, saaledes som vi kender det herhjemme fra og fra de fleste andre europæiske Lande. Teatrene er alle private Forretninger og har altid været det. Det er gaaet godt, kunstnerisk og økonomisk, og det er gaaet daarligt; det er gaaet kunstnerisk s. 73 godt og økonomisk daarligt, og omvendt; det har beroet paa Lederen. Og denne har hidtil saa godt som altid været en Fagmand, en fremragende Skuespiller eller en dygtig, dramatisk Forfatter eller en, der forenede begge Egenskaber. Han samlede en Trup om sig, indstuderede sine Stykker med den, lejede eller købte et Teater, rejste Landet rundt og satte sit Præg, det være sig godt eller daarligt paa de Forestillinger, han bød Publikum. Man vidste, at Hr. Den og den's var saaledes og Hr. N. N's saaledes. Man kunde vælge. Der var et Personlighedens Præg over Teatrene og dermed et kunstnerisk.

Men efterhaanden som Teatrenes Antal, med Befolkningen, er steget til det overvældende, og Befolkningens Lyst til passivt at blive underholdt nogle Timer aftenligt er blevet til en Nødvendighed, er der langt fra tilstrækkelig mange dygtige Fagmænd, end sige kunstneriske Personligheder til selvstændigt at lede de utallige Scener. Samtidig har den lavere Forretningsstand faaet Øjet op for, at det moderne Teater er et udmærket Spekulationsobjekt, naar der spekuleres i det Store. Og Følgen er blevet, at i Øjeblikket Teaterledelsen er gledet fuldstændig ud af Hænderne paa de fagmæssige Teatermænd, og hviler nu udelukkende, og for hele Amerikas Vedkommende i nogle faa Syndikaters.

Det gamle Principalherredømme, det, hvor én fremragende Skuespiller styrede det hele Teater, havde sine store og iøjnefaldende Mangler, navnlig den, at alt kom til at dreje sig om denne ledende Personlighed. Men, naar den gamle Edwin Forrest, s. 74 Richard Mansfield, ja selv William Gillette drog ud paa dramatisk Togt med deres Trupper, var der dog et kunstnerisk Pust over deres Forestillinger og de stod i hvert Fald inde for, hvad de ydede.

De moderne „Teaterforretninger“ er i Virkeligheden ikke andet end Billetgrosserer-Truster, deres Indehavere har Billetgrosserer-Synspunkter, nogle af dem ogsaa Billetgrosserer-Uddannelse. Den allerstørste Part af samtlige Forenede Staters Teatre er i Hænderne paa et Par enkelte saadanne Firmaer, nogle ganske faa Forretningsmænd behersker enevældigt hele Amerikas dramatiske Digtning og Skuespil Kunst lige saa haardhændet som Rockefeller behersker Petroleumsmarkedet og med langt værre Følger for Samfundet.

Det tør vist nok, uden Hysteri, siges, at dette Trustforhold er en Forbandelse for den Del af det aandelige Liv i Amerika, som Teatrene skulde repræsentere, og at Vejen til den nye nationale Kunst i alle Fald maa gaa udenom Kommercialismen.

3.

Som det er nu, vil kun det banaleste dramatiske Underholdningsstof have Chance for at faa Adgang til de regulære Scener i New York og derfra ud over Landet. Det er karakteristisk, at man kan tilbringe det meste af en Teatersaison i et engelsktalende Land som Amerika, der bygger paa engelske Traditioner, der har 80 Millioner Mennesker og flere Hundrede Teatre, uden en eneste Gang at se Shakespeare's Navn paa Plakaten. Man kan deraf tænke sig til, s. 75hvilke Vanskeligheder den moderne Dramatiker har for at komme frem. Og man maa ikke dømmе dem, der er kommet frem, altfor strængt. For overhovedet at komme i Betragtning maa de rette sig efter deres Arbejdsgiveres Billetgrossererersmag, og vil de ikke godvilligt, paatager disse sig ved deres dramatiske Tilskærere at give det leverede „Stof“ det rette Snit.

Der er ingen Tvivl om, at Mænd som den afdøde Clyde Fitch (Forfatter bl. a. til „Sandheden“, „Pigen med de grønne Øjne“, „the Woman in the Case“, „Beau Brummei“), Eugene Walter („The easiest Way“, „Paid in full“) Charles Klein („the Lion and the Mouse“, „the Music Master“, „the Auctioneer“), at disse og mange flere har en virkelig frisk dramatisk Aare, som ved Forholdenes Vold er drevet ud i det kommercielle Bestillingsarbejde.

Saa meget glædeligere er det, at den amerikanske Skuespilkunst har holdt sig frisk, ja endog synes at være i frodig Udvikling. Den saakaldte „højere Stil“ og Tolkningen af de klassiske Skuespil — hvad enten der er Tale om Tragedie eller Komædie — er Fremstillerne, som man vil have forstaaet, paa Forhaand udelukkede fra, og de synes heller ikke at have nogensomhelst Uddannelse eller Træning deri. Ser man en sjælden Gang et eller andet „historisk“ Stykke paa Vers, er Fremstillingen som Regel forskrækkelig ubehjælpssom.

Siden Richard Mansfields Død har Amerika ikke en eneste repræsentativ Kunstner, der magter de store klassiske Roller, der med samme Stilsikkerhed spiller s. 76en Richard III og Kaptajn Bluntschli (G. B. Shaws „Helte“). Den hensynsløse merkantile Udnyttelse af Skuespillertalentet som af Stykket, der nu er sat i System, har medført en Specialiseren af Fremstillernes Uddannelse og Virksomhed, der er ligesaa skadelig for Kunsten, som den er indbringende for Arbejdsgiveren. Naar en Skuespiller har slaaet rigtig igennem i en Figur, vil han nu om Dage aldrig slippe af med den. Den vil forfølge ham, under forskellige Forklædninger, hans hele Liv, Forfatterne vil blive tvungne til at skrive den om igen, Publikum vil aldrig faa Lejlighed til at se, om han kunde gøre andet, og han selv vil dø som en rig Mand, men uden Anelse om, hvad han kunde udrette med sin Kunst.

For en fire, fem Aar tilbage hørte jeg megen Tale om David Warfield's udmærkede Spil i Klein's „Music master“. Stykket er herhjemme spillet under Navnet „Den gamle Pianist“. Warfield, der oprindeligt var Jødekomiker ved et Specialitetsteater, saaledes fortaltes der mig, var blevet „opdaget“ af den bekendte Teatermand Belasco (bl. a. Forfatter til nogle af Puccini's Operatexter), der købte Warfield og Kleins Stykke og med disse Effekter, samt sin egen fortræffelige Iscenesættelse — thi Belasco var Staternes bedste producer — skabte sig en selv for Amerika enestaaende Sukces.

Det hed i Reklamerne for Stykket her hjemme, at det var spillet — med Warfield — c. 3000 Gange. Selv om noget af dette kolossale Tal maa gaa af til Løgn og Omkostninger, kunde jeg ikke gøre mig meget s. 77Haab om at Faa Warfield at se i den Rolle, tænkte jeg, da jeg i Efteraaret rejste til New York. Ikke desto mindre var den første Forestilling jeg saa just the Musicmaster med Warfield, og han spillede det endnu, da jeg efter ca. 5 Maaneders Forløb rejste derfra. Til hele hans Kunstnerliv — han er nu i halvtredserne — er egentlig kun to Roller knyttede, den tyske Musiker i det nævnte Stykke, og den jødiske Auktionholder i samme Forfatters „Auctioneer“, Roller af væsentlig samme Støbning.

David Warfield er en af de mest hjærtevindende Skuespillere, jeg nogensinde har set. En lille Skikkelse, spinkel og væver, med et tæt, bølget, tilbagestrøget, sølvgraat Haar, et Par milde, mørke Øjne, smaa Træk, et lidt gammelmandsagtigt Underbid, men et yderst indtagende ungdommeligt Smil. Han er ubetinget i Øjeblikket Amerikas fineste Skuespillernavn. Men hans egen Person er i den Grad identisk med den eneste Figur, jeg har set ham fremstille, i Manerer, i Gang, i Smil, i Blik, at det er mig umuligt at forestille mig, hvordan han vilde tage sig ud i en fra hans eget Ydre og Indre forskellig Skikkelse. Han bliver ikke mindre for det, inden for det lille Om-raade, som andre har anvist ham. Han er der saa fuldkommen ægte, naturlig og gribende som Livet selv, aldeles ikke virtuøsmæssig maniereret eller sløvet. Men han er som den Maler, der aldrig har malet andet end Bøgeskov i Løvspring, man ved ikke, om han ogsaa vilde være i Stand til at male et Portræt eller en Kostald, og man faar det ikke at vide.

s. 78Det kunstneriske Liv indenfor det amerikanske Teater finder man i de Unge's Kreds, hvad der er glædeligt og naturligt, men ikke just altid selvfølgerligt. Der er virkelig i det moderne Amerika en Del stride Modstrømme, som ikke vil lade sig opløse af Merkantilismens brede, bekvemme Flod, men som forsøger ærligt og energisk at danne sig deres eget Leje. Det maa siges, at ogsaa Publikum synes at billige de unge

Skuespilleres og Skuespillerinders Bestræbelser for at holde sig indenfor Kunstens Om-raade.

Der er den Trup af unge Kunstnere — indtil for et Par Aar siden Dilettanter — der kalder sig Washington Square Players. Det er et Subskriptionsfore-tagende, noget lignende som det herhjemme forsøgte „Scenisk Samfund“, der ikke kunde lykkes, blandt andet fordi ingen fast Scene og ingen fast Trup kunde skaffes til Veje. I New York er dette Selskab nu en anerkendt og yndet Institution. Det er, som de selv siger, „en Gruppe af Skuespillere, Kunstnere og Forfattere, hvis Interesse det er at anspore til, og udvikle nye artistiske Metoder i Skuespilkunst, Iscenesættelse og Forfatterskab for den amerikanske Scene“.

Deres Metoder er just ikke nye for den, der nogenlunde opmærksomt har fulgt de moderne Foreteelser indenfor europæisk Scenekunst. Men deres Forestillinger er levende og friske, deres Tro er ung og varm, deres Energi brændende, saa der er al Grund til at glædes over, hvad de har naaet og haabe, at de naar endnu mere.

s. 79Der er Stuart Walker's Portmanteau Theatre, en rejsende Trup, der ogsaa kalder sig: „Teatret, som kommer til Dem“. Det simplificerer og stiliserer det sceniske Udstyr det mest mulige, saaledes at de paa deres Rejser kan — omtrent — have det med i deres Haandkuffert (Portmanteau). Deraf Navnet. Denne Trups Program er omtrent det samme som Washington Square Players, og den gennemfører det med den samme Varme og ikke mindre kunstnerisk Finhed end disse.

Af samme Art er ogsaa det Selskab, som den ikke helt unge, begavede Skuespillerinde Gertrude Kingston har samlet om sig. Alle spiller de væsentlig mindre, epigrammatiske eller stilerede Stykker, Lord Dunsanys interessante, gammelægyptiske Fantasier, Bernhard Shaws Smaastykker, saasom det vistnok aldrig i Europa opførte meget morsomme „Katharina den Store“; ægte japanske Skuespil og kinesiske Pasticher; blodige politiske Satirer som „Incaen af Perusalem“, den mest nærgaaende Persiflage af en nulevende, krigsførende Kejser, jeg har set paa en Scene.

Det vilde være uretfærdigt at glemme, at man ogsaa paa Trust-Teatrene kan se fortræffelige Forestillinger og udmærkede Skuespillere — af de sidste maa jeg nævne den yndige, sjælfulde Lauretta Taylor og den sære, lidt forvredne, men højst talentfulde Mary Nash, som dem, der har gjort mest Indtryk paa mig.

Men det er dog den unge Skole, og det, at den har s. 80forstaaet at bane sig Vej, selv igennem New Yorks sammenfiltrede Spekulations-Jungle, der for mig har været det fornøjeligste og mest overraskende at iagttage, og som jeg derfor har ment at være det, der især fortjente Opmærksomhed — ogsaa herhjemme.

s. 81

SAN FRANCISCO
Jan. 1917.

Kære Ven!

Jeg kom til San Francisco Nytaarsnat Kl. 1. Vi skulde have været der Kl. 9½ efter Fartplanen; men de amerikanske Jernbaneselskaber synes at have indgaaet en Overenskomst — er det ikke det, man kalder en trust? — om ikke under nogen Omstændigheder at lade deres Passagerer slippe med mindre end tre Timers Forsinkelse, og denne Overenskomst overholdes med megen Punktlighed, medens der for Maksimalforsinkelser gives de forskellige Administrationer et overmaade liberalt Spillerum.

Der er det mærkelige ved San Franciscos Beliggenhed, at selv om man kører med Jernbane til den, saa kommer man dog sejlene ind i den. Alle Tog standser nemlig i Søsterbyen Oakland — San Franciscos Brooklyn — der ligger paa den inderste Side af Bugten, og derfra glider man i store Færger over den skønne Fjord, i Løbet af en halv Time, saa at sige midt ind i selve Byen, der som bekendt ligger paa et Forbjerg med Stillehavet paa den ene Side og Bugten paa den anden, vel nok saa pragtfuld en Beliggenhed, som en By overhovedet kan have.

At komme sejlene ind til denne sælsomme Stad s. 82en Nytaarsnat, saa lun som en normal dansk Sommeraften, over et Vand saa stille som en Indsø, skønt man har det store Ocean lige ud for sig, med det høje Færgetaarn, fantastisk illumineret, ragende op som af selve Vandet, med den nytaarslarmende By terrasseformet, mægtig, som en Klippe i et natdunkelt Hav, og de lysende Gader hængende som opspændte Guirlander mod en mørkeblaa Luft — dette er virkelig, navnlig naar man kommer fra et skiddent og skummelt Chicago, som at komme fra en Skotøjsfabrik ud i Eventyret.

Dette Indtryk bliver siddende i Ens Sind, ogsaa efter at Nytaarsnattens Fest og Kogleri er forsvundet. Det svæver over Byen som en Atmosfære, hænger i Navnet som en krydret Duft — San Francisco! det klinger af spansk-meksikansk Katolicisme, af rød-skjortede, højstøvlede og bulehattede Guldsøgere fra Sacramento-Dalen, af gyldne, klingende Dubloner, Kinesere og Oranger, Sol og Frugter. Der klinger gult og gyldenrødt, de spanske Farver, i dette Navn, end mere i det gamle Yerba Buena — Krusemynte — som Byen hed, indtil den kom under amerikansk Flag.

Den synes saa fjern, den Tid, da Guldet blev opdaget i Californien, da Alverdens Eventyrere og Banditter strømmede til, da det lille Fiskerleje Yerba Buena paa et Aarstid steg fra 500 til 25,000 Indbyggere, da „Aarvaagenheds-Komitéen“ paa en letfattelig, men meget virksom Maade bragte Orden i Sagerne og klyngede de mest eventyrlige Elementer op. Vi læste „historiske“ Romaner om denne Tid i vore s. 83 Drengaar, og dog er San Francisco selv ikke andet end en Dreng at regne blandt Byer. Den fik sit Købstadbrev i 1850 og er endnu, om end længst ude over Lømmelalderen, som en ung Mand, der gerne vil synes adstadigere og ældre end han er, der anlægger en korrekt og seriøs Klædedragt, gebærder sig med voksen Anstand, men hos hvem Skælmen og Galfrandsen alligevel stikker igennem.

Meget har Byen allerede oplevet og gennemgaaet i sit korte Liv. Jordskælv har rystet den advarende, men uden at skræmme den, Ildebrande har lagt den i Aske, og den har rejst sig af den som en glimrende Fugl Fønix. Det er ikke længere siden end den 18de April 1906, at et mægtigt Jordskælv i mindre end et Minut væltede og knuste den halve Stad, medens en forfærdelig Ildebrand, der ikke kunde slukkes, fordi Jordskælvet havde ødelagt Vandlederne, fortærede den anden Halvdel. I Forfjor viste San Francisco ved sin pragtfulde internationale Udstilling den forbavsede Verden et muntert smilende Ansigt, som om intet var passeret, og nu ligger den dør, op ad sine Bjergskrænter, som Genova la superba, strækkende sig i sit Solskin, svøbt i sine vidunderlige Parker, der som en folderig Kjortel slæber helt ned til Stillehavet, hvor de muntre Søløver boltrer sig omkring Skærene og brøler højt af Glæde over at tilhøre den dristige Stad, San Francisco.

At Byen for en halv Snes Aar tilbage var en Grus- og Askehob, er bogstaveligt ikke til at ane. San Francisco er nu paa Kjøbenhavns Størrelse. Det er vistnok omtrent treogtredive Aar siden, at Christiansborg s. 84 Slot brændte hjemme hos os, og det er endnu ikke færdig genopbygget. I Løbet af ti Aar er det saa at sige totalt afbrændte og ødelagte San Francisco rejst paany med mange monumentale Bygninger og i en mønsterværdig og flot Anlægsform, saa at Byen gør et fuldfærdigt og ikke paatrængende nyt Indtryk.

Jeg siger ikke dette for at tale nedsættende om min Fødeby. Det er jo muligt, at vort Slot bliver saa meget des skønnere ved den lange Ventetid. Men jeg slutter deraf, at den californiske Hovedstad maa have en udmærket Administration, hvilket umuligt kan fornærme nogen.

Og sandelig maa det være vanskeligt at administrere denne Stad, hvis Befolkning er saa heterogen som nogen i Verden. Der er næppe nogen evropæisk Nation, som ikke er repræsenteret i San Francisco. Danske er der mange af, og de synes at trives udmærket her. Ikke blot økonomisk, men ogsaa i andre Henseender. Jeg fik det Indtryk, at der er et selskabeligt og kameratligt Sammenhold indenfor den danske Koloni i San Francisco, som ellers ikke er helt almindeligt blandt Danske i det Fremmede. Vor hæslige nationale Skødesynd, Misundelsen og den dermed følgende Bagtalelse, synes de at have ladet blive tilbage i Moderlandet. Intet kan være hyggeligere, naar man i nogen Tid ikke har hørt Dansk og er saa langt fra Hjemmet, som det er muligt at være, end pludselig her i denne halvtropiske By at føle sig omgivet af alle det danske Sprogs Dialekter i uforfalsket Form, lige fra det bredeste Sønderjysk, som er meget s. 85 fremherskende her, til det spidseste Kjøbenhavnsk.

Dette er nu ikke saaledes at forstaa, at de Danske paa nogen Maade præger Byen. Tværtimod. De er prægede af den, er gladere, venligere, naturligere, end de plejer at være hjemme.

Hvem der derimod præger Byen og udvendig set giver den sit eksotiske, maleriske, eventyrlige Præg, er Kineserne, Japanerne og de mange Øboere fra Stillehavsrigerne, Filippinere, Hawajifolk, Samoesere og hvad de alle hedder.

Navnlig Hawajifolkene er populære. De smukke, solbrune Mænd med det godmodige Smil og de bløde Stemmer anvendes gerne som Opvartere eller endnu bedre som Sangere paa Variétéer. Hawaji-Sangen og -Dansen er for Tiden en fuldstændig Rabies, ikke blot i Californien, men i hele Amerika. Der er ikke et Forlystelsessted, ikke en Natterestaurant eller et Revyteater, der respekterer sig selv, som ikke har sin Hawaji-Danserinde, der dog gerne stammer fra Galizien og er af den mosaiske Trosbekendelse, og mere genuine mandlige Hawaji-Musikantere, der trakterer Tam-tam'en og Banjoen med megen Færdighed og synger deres Hjemlands, i New York forfærdigede, melankolske Sange med smukke bløde Barytoner, saa længe og saa ihærdigt, at Luften over hele Amerika vibrerer af Omkvæd som: „Yaaka hula hickey dula!“ eller lignende poetiske Sentenser, for hvis sproglige Korrekthed jeg ikke indestaar.

Langt talrigere, langt mere gammelkendte, men ikke nær saa populære er Kineserne og Japanerne, s. 86 der i San Francisco danner store maleriske Bykvarterer, med brogede Drageskilte, farveskinnende Butiker med prægtige Porcelæner og Bronzer, broderede Silkekimonoer, kulørte Papirparasoller og det øvrige østerlandske Tilbehør, og med Gaderne vrimlende af smaa gule, skævvøjede Unger, der i deres lange Dragter tripper om som pudsige, mekaniske Legetøjsdukker.

Kineserne, der gør sig nyttige paa forskellig Maade, som udmærkede Vaskemænd, Kokke, Tjenestefolk, er nogenlunde velsete, men bliver aldrig andet end Underklasse. Japanerne derimod er skyede og mistroede. Amerikanerne betragter dem som Europæerne Preusserne, som en Fare, som Folk, der kun vil handle og

forhandle med andre Folk paa den Maade, at de selv tager Fordelen og lader de andre beholde Spotten og Skaden. Det er ganske vist netop paa denne Maade, at de selv har handlet og forhandlet med Landets oprindelige Beboere, men netop derfor kender de Metoden for godt og ønsker den ikke anvendt paa sig selv. Ved et Spil af Skæbnen er Amerikanere og Japanere nu blevet Krigsallierede, paa en Maade, men jeg tror ikke, at de aabne, ubeherskede og uslebne Folk, der nu danner De Forenede Stater, nogensinde vil blive Venner med de glatte, ceremonielle og i tusind Silkepapirs-Omsvøb indhyllede Mænd af den gule Race.

Naar San Francisco er blevet den smukkeste By i Staterne, skyldes det vel nok først og fremmest den vidunderlige Beliggenhed, den har. Men Menneskene har dog gjort deres dertil. Man mærker i Østens Byer s. 87 kun lidt til Natursans, New York er fraset sin Central Park forbavsende blottet for Træer, Anlæg, Udsigter, og Naturen er i det hele daarligt udnyttet til Menneskets Glæde. Chicagos Beliggenhed ved Michigansøen er ødelagt paa en rent ud fornærmelig Maade, hvad der mest er den anmassende Jernbanetrusts Skyld, som har lagt sine hæslige Rangerspor netop, hvor Byen burde have sine Sø-Promenader, og skjuler Udsigten over Søen ved sin tætte, kvælende Kulrøg.

Men det skønne Californien og Aanden fra de første romanske Nybyggere har aabenbart virket ogsaa paa de nuværende San Franciscanere. Ialfald har de som deres Forgængere, de gamle Munke, der altid og overalt udsøgte sig de smukkeste Steder at bo paa, benyttet og udbyttet Naturen paa den skønsomste Maade.

Op ad Bjergskraaningerne snor pragtfulde Veje sig, snildt lagte, saaledes at de paa én Gang giver den smukkeste og videste Udsigt, ud over Havet, ind over Skovene og Dalene, og tillader de elektriske Kabel-Sporvogne, som San Francisco har Æren af at have indført, og Automobilerne, af hvilke der, forholdsvis, er flere i denne By end i nogen anden, at pile op og ned ad dem som Biller paa en Træstamme. Paa en af Højene ligger Byens største og flotteste Hotel, det kolossale Fairmont, et andet, kaldet The Cliff House, ligger paa en Klippe lige nede ved Stillehavet.

Henrivende Villakvarterer har rejst sig langs de snoede Bjergveje istedet for de gamle Træhuse, som næsten alle ramlede sammen i Jordskælvet, og som s. 88ingen i hvert Fald mere vil bo i. Parkerne, især den berømte Golden Gate Park, der strækker sig helt ned til Sundet, efter hvilket den har taget Navn, indrammer og forfrisker Husmasserne med deres bladrigge, feberfordrivende Eucalyptus, de yndefulde Pebertræer, der rasler med deres koralrøde Bær, de forvredne, pinieagtige Monterey-Cypresser og de saftige Appelsintræer, hvor — i Januar Maaned — de kromgule Frugter hænger og lyser inde i det dybt lak-grønne Løv.

Intet Under, at Sindet bliver lyst i al denne Skønhed. Livet synes ogsaa at gaa let og muntert her. Man er — endnu — fri for puritansk Surhed og metodistisk Afholdsprækeri. Solen faar Lov at skinne, og Vinen faar Lov at gro. Menneskene er venlige, glade, gæstfri og stolte af deres By.

Jeg gjorde Bekendtskab med en San Franciscaner, som oprindelig var af en gammel hamborgsk Patricierfamilie. Han fortalte mig, at han i 1878 var kommet som Turist til San Francisco for at tilbringe 3 Uger dèr. Han var endnu ikke rejst derfra. Og nu var han halvfjerds.

Jeg forstod ham.

Hils Kjøbenhavn, kære Ven!

s. 89

REJSER

Santa Fé-Ekspressen, Januar 1917.

„Hvad synes De saa om vore Jernbaner?“ det er det sædvanlige Spørgsmaal, man faar i amerikanske Familier, naar man lige kommer fra en længere Rejse. Og Spørgsmaalet gøres med smilende, rolig og sikker Forventning om at faa en Lovtale at høre, der ret kan kildre Nationalstoltheden.

Er man nu just i de sidste Par Døgn blevet pint umenneskeligt med at vente i Timevis paa forsinkede Tog, har man siddet ret op og ned en Nat eller to i en overfyldt Waggon uden Mulighed for at faa Soveplads, har man faaet daarlig Spisevognsmad og uappetitligt Isvand, er man kommet en halv Snes Timer for sent til sit Bestemmelsested, har man mistet sin indskrevne Bagage ved aandssløve Funktionærers Forsømmelighed, saa er det undskyldeligt, om man med samme smilende Ro svarer: „Well, I think your famous railroads are the worst in the world.“

Men du skal ikke gøre det. Det er umuligt at forestille sig den Virkning, et saadant lille Ord kan have. Du maa med det samme betragte dig som udstødt af det menneskelige Samfund, man vil se paa dig som paa en gal Mand, en crank, eller i bedste Tilfælde s. 90anse dig for en indbilsk og uforskammet Europæer. Du kan ustraffet angribe Religionen, Demokratiet eller andre almindeligvis som hellige ansete Ting. Men Jernbanerne! Det er, som om du i det gamle Versailles vilde have revet ned paa Kongedømmet af Guds Naade. Man kan ellers ikke beskylte Amerikanerne for at have noget krybende Væsen eller nogen overtroisk Respekt for det fra Fædrene nedarvede, men saa snart de kommer indenfor Jernbanetrustens Om-raade, er

de som forvandlede. De er ydmyge, stille bevægede af Nationalstolthed og bærer alle de Forsmædelser, som Administrationen tilføjer dem, med englelig Taalmodighed.

Den afdøde Frank Norris har i sin berømte Roman the Octopus skildret Farmernes haabløse Kamp mod Trusten i Fragtspørgsmaalet. En lignende Kamp fra Passagerernes Side vilde ikke blot være lige saa haabløs, men ganske utænkkelig, fordi de indfødte Rejsende er tilfredse med deres Lod.

Nu er det ganske vist en Overdrivelse at paastaa, at de amerikanske Jernbaner er de værste i Verden — en Dansk har navnlig ikke Lov til at sige det — men de er forældede i System og navnlig i Administration. Europa har i sin Tid lært uhyre meget af de amerikanske Jernbaneforhold, men i de sidste fem og tyve Aar synes de ikke at være gaaede frem, og det er mod Naturen, naar Jernbaner ikke gaar frem. Kørselshastigheden har aldrig været stor og er, med Undtagelse af ganske enkelte Specialtog, langt ringere end de europæiske Eksprestogs. Man kører, planmæssigt, sjældent mere end 6—8 Mil i Timen s. 91 paa de store, gennemgaaende Tog, og da Planen aldrig overholdes, bliver Farten endda ringere.

Den utrolige Mangel paa Præcision er maaske den værste Plage ved den amerikanske Kørsel, men den synes ikke at genere de Indfødte. Da jeg en Dag kom fra Buffalo til Chicago — ikke nogen svimlende Distance — med 8 Timers Forsinkelse, en Del af hvilken man maaske havde anvendt til at sætte min Bagage af i en forkert By, og i en noget ophidset Sindsstemning klagede min Nød for Hotelværten, trak denne smilende paa Skuldrene og trøstede mig med, at det sidste Tog fra New York var kommet 22 Timer for sent!

Foruden om den uhyre Hastighed hører man herhjemme til de amerikanske Jernbaners Ros om deres gennemførte demokratiske Indretning, idet de kun fører een Klasse. Begge Dele er i lige høj Grad en Fiktion. Der er i Virkeligheden mindst fire Klasser.

De almindelige Vogne er indrettede som Sporvogne med Sæderne paa tværs, Midtergang og Dør for hver Ende af Vognen. De rummer en 60—70 Pladser, der saa at sige altid er fuldt besatte. Sæderne er knebne, Rygstødene er lave, der er ingen Plads til Haandbagage; de kan i det hele ikke siges at egne sig til Fornøjelsesrejser, der skal strække sig ud over et Par Timer.

Saa er der the Parlor-Car, til hvilken man faar Adgang mod en iøvrigt meget moderat Ekstrabetaling. Det er en Art Salonvogn, hvor hver Rejsende har sin Lænestol, der kan drejes, men ikke flyttes, og hvor der er god Plads og god Udsigt. Med Parlor-Car-Billetten s. 92 følger ogsaa Adgang til the Observation-Car, den sidste Vogn i Toget, der er indrettet som en lille Læsesalon med tilstødende aaben Terrasse, hvor man kan sidde luftigt og dog i Læ for Togets Fart, og til sin Cigaret se Landskabet glide bag sig i et levende, men roligt Panorama. Det er langt skønnere og meget mindre anstrengende end at se ud ad et Sidevindue, hvor Telegrafstængerne hvert Øjeblik giver ens Nerver et Shock, og Landskabet drejer rundt i en forvirrende Sagtevals. Observationsvognen er Pullman's bedste Opfindelse — hvis det er ham, jeg skal takke — og om Dagen har man det godt dèr.

Men om Natten! Jeg har i mine unge Dage hørt Tale om et Værtshus ved Navn „Holger Danske“, hvor Damer og Herrer af den mindre bemidlede Klasse formedelst 4 Skilling for Natten fik Ret til pøle-møle at hænge over en Snor. Det er ikke Prisen, som minder mig om de amerikanske Sovevogne, men Ubekvemmeligheden og den utrolige Sammenblanding af vildfremmede Mennesker uden Hensyn til Køn eller andre Slægtsmærker.

Tænk dig, at Du skulde køre i en tætpakket Sporvogn et Par Døgn i Træk, og forestil dig saa, at, naar Klokken bliver ti om Aftenen, en kulørt Konduktør i hvide Klæder kommer ind og reder to Lag Køjer gennem hele Vognen, trækker grønne Gardiner for paa begge Sider, saa der kun er en smal Midtergang fri, og derpaa opfordrer dig og en dig fuldkommen ubekendt Dame, som hidtil har siddet ved Siden af i Sporvognen, til at indtage en „Sektion“, d. e. en s. 93 Over- og en Underkøje, sammen, saaledes og ikke anderledes er den amerikanske sleeping-car. Køjerne er gode, og de ligger paalangs af Vognen, hvad der er en Fordel fremfor de europæiske waggons-lits. Men der er ellers ikke den mindste Bekvemmelighed, intet at hænge sit Tøj paa, ingen Mulighed for at gøre nogen Art Toilette indenfor selve Sektionen, kun et ret pauvert Vaskerum for hver Ende af Vognen, af hvilke det mandlige — thi disse er mærkværdigvis delte efter Køn — gerne er okkuperet af Konduktøren og Porters.

Den Europæer, der een Gang har følt denne Form for Rejselivets Glæde, har klavret om som en Abe for at naa op til sin Overkøje, har stødt sit Hoved saa mørt som en overmoden Pære i forgæves Bestræbelser for paa en nogenlunde anstændig Maade at blive af med sine Klæder, han gør det nødig om igen, men griber næste Gang dybt i Lommen og køber sig et private compartment, hvilket vil sige en lille Salon, til to eller fire, dog ogsaa erhvervelig for en enkelt Person, praktisk og net indrettet med Bord og Stole, gode Køjer og Toiletbekvemmeligheder. Her, men ogsaa først her, har man det godt. Og jeg anser det for en Nødvendighed paa lange Ture at vælge denne den dyreste Form, hvis man vil have Udbytte og Glæde af sin Rejse.

Men demokratisk er det dog vist ikke. I Europa er det ikke absolut nødvendigt at tage med Luksustog for at undgaa, at en Lysttur bliver til Tortur. Man kører i visse Lande, f. Eks. i Sverige, endog paa tredie Klasse

rigtig bekvemt. I Amerika er der officielt s. 94 kun een Klasse, der i Pris svarer til første Klasse hjemme, og som af den snilde Administration gøres saa utiltalende, at alle, der paa nogen Maade kan, nødes til at skaffe sig de ekstra accomodations, som Selskabet tjener sit Overskud paa.

Naa, nu har jeg lettet mit Sind og skrevet til dig, hvad jeg aldrig vilde vove at sige her. Og jeg finder det jo, trods alt, dejligt at rejse i Amerika. Jeg har efterhaanden lært, at det med Demokratisme og den Slags ikke er saa alvorlig ment, ialfald ikke paa Rejser, og jeg sidder nu i min private compartment med min Cigaret, lader den pragtfulde Arizona-Ørken rulle forbi mig, og føler mig saa aristokratisk som nogen Lensbesidder eller socialistisk Folketingsmand i sin Førsteklasses Kupé derhjemme.

Der er Øjeblikke, hvor man kan finde det saa overflødigt, saa ørkesløst at rejse, hvor man synes, at det indre Afrika er overrendt af Turister, og at Nordpolen er et kedeligt „Luftkurort“ for overanstrengte Foredragsholdere. Naar man nogle Tusinde Mile borte fra Hjemmet pludselig og uventet møder Kontorchef Hansen fra København og med ham har drøftet interessante Begivenheder indenfor det hjemlige kommunale og politiske Liv, vil samme Hansen uvægerligt udbryde, mens han stirrer dybsindigt frem for sig: „Ja, tænk! hvor Verden dog er lille!“ Da føler man sig overbevist og fremmumler: „Det er sandt, sørgelig sandt!“

Men der er andre Øjeblikke, da man synes, den dog altid kan være stor nok til os, og i hvert Fald saa stor, at intet dødeligt Menneske nogensinde kan lære s. 95 en Tusindedel af den blot overfladisk at kende, endsige fatte dens Sammenhæng og Tilblivelse. Det er hverken Kontorchef Hansen eller Arizona-Ørkenen, der bringer mig paa den ikke helt nye Tanke, at der endnu er noget tilbage at se og lære paa vor lille Jord, skønt begge ikke ilde illustrerer Størrelsesforholdet mellem den kommunale Menneskehed og den frie Jord.

Arizona-Ørkenen er ingen Ørken i almindelig Forstand, ingen trøstesløs Sandflade, hvor intet gror og intet kan gro, hvor Øjet ingen Hindring, ingen Afveksling møder. Det er en menneskefattig, uopdyrket, men i Virkeligheden frugtbar Landstrækning, bevokset med stive Yucca-Palmer, barokke, kæmpemæssige Kaktus og Agaver, der hist og her rækker deres mægtige Blomsterstande i Vejret og ligner Telefonpæle, der ved en gammeltestamentlig Trolddom har skudt friske Skud og som Aronstave viser Vej til det forjættede Land. Omkranset af sine dristig tegnede, farveprægtige Bjergkæder er Arizona-Ørkenen skøn i sin stolte Forladthed, tiltrækkende i sin tavse Ensomhed.

Men om halvtredsindstyve Aar vil den have tilsat disse Egenskaber. Den vil være fuld af grimme Menneskeboliger, den vil være udstykket af smarte Ejendomscommissionærer, den vil bære ligesaa mange Banker og Biografteatre som nu Agaveblomster, og Menneskeaanden vil have gjort en ny Erobring.

Hvad der imidlertid aldrig vil blive erobret, i alt Fald ikke paa den Maade, er det Sted, jeg lige kommer fra og som endnu opfylder mig, som det sælsomste s. 96 og mest fantastiske af Natur, jeg i mit Liv har set.

Har du nogensinde hørt Tale om The Grand Canyon of Arizona? — Maaske ikke.

Lad mig da forsøge at forklare dig, hvad det er, skønt det er forgæves at ville skildre dette Steds rystende Storladenhed og utilnærmelige, gigantiske Pragt.

Paa sin Vej til den californiske Havbugt har den mægtige Colorado-Flod i Tidernes Morgen brudt sig igennem det Bjerglandskab, der ligger halvt i Colorado, halvt i Arizona, og som kaldes det store Colorado-Plateau. Floden løber nu uendelig dybt nede mellem de stejle Klippesider, saa dybt, at den trods sin Størrelse og sin rivende Fart ovenfra er fuldstændig usynlig og uhørlig. De bratte Klipper paa begge Sider er fem til seks Tusind Fod høje. Fra Sydsiden, mod Arizona, er Plateauet let tilgængeligt, og der er nu ført Jernbane lige dertil; men det Land, der afgrænses af den uhyre Flodkløft (canyon eller egentlig cañon) i alle dens Svingninger, og som strækker sig milevidt, saa langt Øjet kan naa, har aldrig nogen menneskelig Fod betraadt. Det er i Sandhed no man's land.

Og aldrig har jeg set noget mindre menneskeligt end dette Land. Det er ikke det, at intet Menneske nogensinde har betraadt det, der gør det mærkeligt. Men det er det, at man vilde sværge paa, at det havde været beboet for Aartusinder siden — ikke af Mennesker, men af forhistoriske, overnaturlige Væsener.

Det har ingen som helst Lighed med et Bjerglandskab. s. 97 Det ligner en fantastisk Eventyrstad fuld af Paladser og Templer, med Tinder og Taarne, Portaler. Terrasser og Trapper, i prægtige Farver, rødt, gult og graat, den røde Sandsten, den gule Kalksten og den graa Granit, straalende pragtfuldt i Solen, saa endog de lette Skyer paa den turkisblaa Himmel tager Genskin af dem, og trækkende sig hemmelighedsfuldt ud af Solen i dybviolette Skygger; bygget i en Stil, som ikke er nogen kendt menneskelig og dog synes at være præget af en Personlighed. En mægtig, men trods Pragten skummel og uhyggelig Personlighed. Ingen venlig Alfedronning har hygget disse Pragtpaladser. Ingen Blomst, intet Træ, intet Græsstraa trives blandt disse gigantisk optaarnede Stenmasser, ingen Fugl flyver over dem. Det eneste Liv er de graaviolette Skygger, der smyger sig ud og ind ad Portalerne, glider op og ned ad Terrasser og Trapper. En Gud maa i vanvittig Selvtilbedelse have bygget alle disse Templer til sin egen Forherligelse og forladt dem i Vrede. —

Da jeg ved Solnedgang vandrede hjem til Hotellet efter hele Dagen at have stirret paa og grublet over dette

døde Land, passerede jeg to Hopi-Indianere, der i deres plastiske Ubevægelighed og med deres mørke, skarpe Profiler op mod den lyse Aftenhimmel lignede et Par unge Ørne. De saa roligt og lidt foragteligt-medlidende paa mig, og det faldt mig pludselig ind, at de kendte Hemmeligheden ved no man's land.

Men ved Theen i Hotellet var jeg saa træt, at jeg s. 98 ikke rigtig kunde følge Kontorchef Hansens Udvikling af de kommunale Valg paa Frederiksberg og Maksimalprisen paa Kartoffler.

Jeg besluttede derfor at tage med Nattoget ud i Ørkenen for at hvile mig.

Og dèr er jeg altsaa nu.

s. 99

GENNEM CALIFORNIEN

Hvor de gamle, missionerende Munke i sin Tid opslog deres Boliger, kan man være vis paa, at der er smukt og godt at være. Om deres gejstlige Virksomhed har været til saa stor Velsignelse for den oprindelige Befolkning, som de selv tror, er jeg ikke kompetent til at bedømme, men at de har været uvurderlige Pionerer for kommende Slægter af Bade-Hôteliers, er udenfor al Tvivl.

Det er ogsaa dem, der har opdaget den kaliforniske Stillehavskyst, der sikkert er en af de vidunderligste Landstrækninger i Verden. Langs Stranden, lige fra San Francisco til San Diego, ser man endnu gamle Klostre, Missioner, som de her kaldes, malerisk anbragte op ad Bjergsiderne, i deres spansk-mexikanske Stil, med klinede, graagule Adobé-Mure og Søjlegange, og røde Tegltage af de karakteristiske, krøllede Sten, der ser ud som gennemskaarne Drænrør.

Nogle af disse mange Klostre er nu forladte og staar kun som Minder om den Tid, da den gode Padre Junipero Sirra landede paa Kysten ved Monterey, plantede Korset for de forbavsedede indianske Fiskere og grundede de første Missioner, San Carlos Borromeo og Carmel-Missionen. Andre er endnu beboede s. 100 af beskedne, flittige og oplyste Franciskanermunke, der pløjer den Smule Jord, de har tilbage af fordums udstrakte Besiddelser, dyrker deres frodige, smaa Haver, passer deres Grave og virker for det Samfund, de tilhører. Katolicismen er vidt udbredt over hele Amerika. Men de Indfødte, som Munkene kom for at forbedre og oplyse, er forsvundne fra deres dejlige Kyster. De er det eneste Folkeslag, som ikke findes her. Og Kulturmissionen er overtaget af de mægtige Turisthoteller, der vel ogsaa forstaar Tidens Krav bedre end de smaa, fattige Franciskanerklostre.

Hvad der gør denne Kyst saa enestaaende tiltrækkende, er ikke alene dens Skønhed, der staar paa Højde med, om den ikke overgaar Middelhavs-Rivieraens, heller ikke dens Vegetation, skønt den er vidunderlig frodig, svulmende og rig. Det er med ét Ord dens Klima. Det kan ikke nægtes, at der ved Middelhavsrivieraen er for varmt om Sommeren og for koldt om Vinteren. Sæsonen er Foraarstiden. Ved den kaliforniske Stillehavsriviera er der ingen Sæson, eller rettere, der er Sæson hele Aaret igennem. Jeg har kun været der i Januar. Da blomstrer Roserne, store, brogede Sommerfugle flagrer om langs Stranden, hvor Folk ligger og daser i deres Badedragter, Appelsiner, Citroner og Grapefruits hænger modne i det mørkegrønne, blanke Løv, Pebertræerne staar og rasler stille med deres koralrøde Bær og Pelikanerne basker i store Flokke ude over det stille Hav.

Temperaturen er, nu Midvinters, omtrent 20 Grader Celsius om Dagen; i Sommertiden er den en Del varmere, men aldrig brændende hed, og Nætterne er s. 101 altid kølige. Det regner meget sjældent, i Højsommeren praktisk talt aldrig. De Kulturplantager, der trænger til megen Væde, maa kunstig overrisles. Men hele Landet er saa friskt og frodigt, skyggefuldt og lunt, med skønne Kystlinier, dristige Klippekonturer, vidunderlige Farver i Hav og Himmel, at det synes det ideale Opholdssted for Mennesker, bedre endnu end Edens Have, der saa vidt jeg véd ikke laa ved Søen.

Skønt Landet paa langt nær ikke er saa overfyldt med Turisthoteller, Brystsyggesanatorier og Spillehuse som lignende skønne Strækninger i Europa, er det dog allerede stærkt udnyttet; men, det maa siges, paa en meget smagfuld og lidet naturødelæggende Maade. De store Bade- og Lysthoteller, som f. Eks. det berømte Hotel del Monte ved den gamle Missionsby Monterey og Hotel Potter i det dejlige Santa Barbara, er indrettede paa en ligefrem ideal Maade. De ligner mere store, engelske Herresæder end Udnyttelsesanstalter for Turister. De ligger i store, skyggefulde Parker, hvor man kan vandre i Fred som en velset Gæst hos en opmærksom Lord, uforstyrret af Musikpavilloner, Aviskiosker og rullestolstrillende Dreng; der er golf-links, Tennisbaner, polo-fields, Hestestalde, Yachter og Motorbaade, Laksefiskeri, kort, alt hvad en moderne Landligger kan ønske sig. Og ønsker han sig det ikke, vil ingen prelle ham. Man kan leve saa fredeligt og ugenert af andre Mennesker i disse Kæmpehoteller som i sit eget Hjem. Og det er dog vel Idealet for et Turisthotel.

s. 102 Ogsaa selve Landet, Jordbunden, er udnyttet med en lignende, fra Begyndelsen af vistnok ikke helt ubevidst, Hensyntagen til Naturens særegne Skønhed. Jeg ved ikke, hvad der oprindeligt har vokset af saakaldte Nytteplanter. Det der nu dyrkes, er altsammen indført, men synes ikke desto mindre at være

skabt for og nu uopløselig sammenhørende med denne Jord. Californien er blevet Frugtens Land. Alt hvad der er skønnest og herligst af Frugt her paa Guds grønne Jord, Ferskener, Abrikoser, Jordbær, Æbler, Pærer, Appelsiner, Mandariner, Grapefruits, Citroner og Druer ikke at forglemme, faar sin rigeste og skønneste Udfoldelse her, og mange Hundrede Tusinde Mennesker tilbringer deres hele Liv med at pusle og hæge om disse sødtduftende, farveprægtige Skabninger.

En Kornmark kan være smuk, Digtere besynger den, Malere maler den, men den er noget upersonlig; et helt Land dækket af Hvede ser vel ogsaa rigt og frugtbart ud, men Driften bliver noget fabriksmæssig ensformig. Hvorimod hvert Frugttræ, hver Vinstok, ja næsten hver Frugt har ligesom sin egen Individualitet. Det gør Driften morsommere og Landet, der dyrker al denne forskellige Frugt, mere afvekslende, aandeligt rigere.

Heller ikke den materielle Rigdom mangler det naturligvis paa. Den californiske Jord er den kostbareste af al Jord i Amerika, og Beboerne synes alle at være velstaaende og tilfredse.

Lige indtil nu, da ogsaa her den højmoderne Surhed s. 103 og Misundelse har stukket sit Slangehoved indenfor denne Edens Have.

Det er naturligvis Druen, der har været Anledningen eller i alt Fald givet Paaskudet. Jeg skal forklare mig nærmere.

Medens jeg rejste gennem Arizona, gjorde jeg paa Jernbanen og under ret ejendommelige Omstændigheder Bekendtskab med en Amerikaner af omtrent min egen Alder og min egen Tænkemaade. Vi — min Kone og jeg — havde tilbragt paa tredie Døgn i den samme Vogn. Vi var trætte og vi vilde have været glade ved et Glas Rødvind til vor Middag. Men vi vidste, at det var forgæves at bede om det, thi Arizona er „tør“ — dry —, det vil sige, det hører til de nu særdeles mange af De Forenede Stater, hvor Udskænkning eller Tilberedelse af enhver Art af Drikke, der indeholder Alkohol, ved Lov er forbudt.

Spisevognen har fuldt op af den reneste, sundeste og behageligste kaliforniske Vin og skænker den naturligvis hellere end gerne; men den maa ikke, saalænge Jernbanen løber gennem en tør Stat. Vi sad da, ikke helt feststemte, ved vort lille Bord, da to nettede, ældre Gentlemen kom ind i Vognen og satte sig ved Bordet lige overfor vort. Den ene fremmulede en uhørlig Ordre, og Waiteren forsvandt iltomt, medens Herrerne hengav sig til en noget anstrengt Grublen over Spisekortet. Et Øjeblik efter kom den kulørte Waiter tilbage, vendte det hvide ud af sine Øjne, men bevarede ellers en urokkelig Alvor, medens han serverede to Kopper Kaffe for Herrerne.

s. 104 Nu havde vi observeret meget mærkeligt i den amerikanske Levemaade, men at man begyndte sin Middag med en Kop Kaffe, det havde vi endnu ikke erfaret. Saa vi blev lidt mere opmærksomme end det egentlig var passende. Herrerne fattede Kopperne samtidig, saa vist og indtrængende paa hinanden, tømte dem i ét Drag og udstødte derpaa, ligeledes samtidig, et saa velbehageligt „Ah!“, at vi i samme Nu vidste, at det var Cocktail, de havde faaet, og ikke Kaffe.

Vore Blikke mødtes, og et muntert Smil gik hen over vore ubekendte Rejsekammeraters værdige Ansigtstræk. Men jeg kaldte Waiteren til mig og sagde med et strengt Blik: „Tror De nu ikke, vi nu kunde faa et Glas Rødvind?“ — „No, Sir!“ svarede han, og en Række hvide Tænder med skinnende Guldplomber lyste i hans chokoladebrune Fjæs, „ikke et Glas, men en Kop, Sir!“ — „Vel! bring os to Kontorkopper, men hurtigt!“ Han kom med dem som en Vind. Det saa ud som Kirsebærssuppe, men smagte betydelig bedre. Og vi vekslede atter Blikke med vore Naboer.

Senere hen, i Observationsvognen, kom jeg i Snak med den ene af dem, en intelligent, naturlig Mand med et sundt og aabent Ansigt, hvor et lyst, godmodigt Smil hyppigt brød igennem den Maske af Strenghed og jernhaard Energi, som er det amerikanske Mandsideal. Han hentydede til den lille Episode i Spisevognen. „Ja, hvad siger De, som kommer fra den anden Side?“ — Han havde naturligvis straks erkyndiget sig om mit Hjemsted; i den Henseende ligner s. 105 Amerikanerne ganske de jyske Bønder. — „Har De set Mage til Hyklere? Skulde man tro, man var i det Land, der roser sig af at have lært den øvrige Verden, hvad Frihed er? Vi bliver snart saa fulde af Forbud som Preussen! — Det kan godt være, eller rettere, det er ganske sikkert, at vi for femogtyve Aar siden drak for meget her. Der var Tider, hvor ingen Forretning kunde afdøres uden ved et Glas, hvor det var en mandig Dyd at kunne taale saa meget Spiritus som muligt. Men de Tider er ikke mere. Vi har forlængst indset, at Forretning, Arbejde i det hele og Spiritus gaar ikke i Spænd sammen. Og vi er komne til denne bedre Erkendelse frivilligt, indvendig fra, individuelt, ikke ved Forbud og Lovbestemmelser. De er først komne bag efter, da Drikkeriet var en Undtagelse, og ikke en Regel. De vil sige, at der endnu er mange Drukkenbolte til. Indrømmet. Men vi kan ikke indrette Samfundet udelukkende af Hensyn til dem. Vi vil ikke lade os tyrannisere af Drukkenboltene. — De mener ikke, det er saa slemt? — Men det er det. — Se nu til Californien, som De om et Par Dage vil komme igennem. Der er ingen Forbud endnu, men der arbejdes meget ihærdigt fra Politikernes og visse religiøse Sektors Side paa at faa det indført i sin strengeste Form. Californien er et vindyrkende Land. Druen blev indført der af Franciscanermunkene i Slutningen af det 18de Aarhundrede til de ærværdige Fædres egen Fornøjelse. Nu er der 330,000 Acres dækkede af Vinmarker, og over 100,000 Mennesker lever af Vindyrkningen. Har De

nogensinde hørt, at vindyrkende Folk var fordrukne? — Er Italienerne, s. 106Franskmændene, Spanierne særlig bekendte for Drukkenskab? Og hvad tror De, disse Nationer vilde sige, om nogle hysteriske Personer vilde forbyde dem at lave den skønne Vin af deres Druer og anbefalede at sælge dem som Rosiner istedet? — „Men Vindyrkerne maa dog ogsaa være medbestemmende i deres egne Affærer,“ indvendte jeg. — „Ganske vist,“ svarede min Rejsefælle, „men herovre er det saadan, at Fanatikerne og de Dumme er langt ihærdigere og derfor sætter langt mere igennem end vi andre skikkelige Mennesker. — Jeg véd ikke, hvordan det er hos Dem?“ — Jeg vidste det, men jeg sagde ikke noget.

For Øjeblikket er The Golden State splittet i politisk Kiv og Strid om dette Forbudsspørgsmaal. Hvis Prohibitionisterne sætter deres Krig igennem, hvad der er det sandsynligste, vil den store, lykkelige og ædruelige vindyrkende Landbefolkning blive ruineret og rimeligvis atter udvandre; thi meget af deres Jord egner sig kun til Vinkultur. Og Drankerne vil uforstyrret hengive sig til Kogesprit og andre hurtigvirkende Bedøvelsesmidler.

Dog denne indre Brøst mærker Turisten intet til. For ham staar Californien som det lykkeligste og skønneste Land paa Jorden. Tilstrømningen er enorm, og smaa Flækker er i Løbet af de sidste 30 Aar vokset op til Storbyer. Den muntre Hovedstad i det sydlige Californien, Los Angeles, havde i 1880 kun ca. 11,000 Indbyggere; nu er den med sine Forstæder, deriblandt den underskønne Villaby Pasadena, omtrent paa Københavns Størrelse. San Diego, som for en 40 Aar s. 107siden ikke var stort andet end et Fiskerleje, havde i Fjor en stor, pragtfuld Verdensudstilling og er en af de mest betydende Havnestæder i Vesten.

Man er her i de sydcaliforniske Byer lige paa Grænsen af Mexiko, og det mærkes. Ikke blot i Navnene, der næsten alle er spanske. Los Angeles hedder saaledes oprindeligt La Puebla de Nuestra Señora la Reine de los Angeles — „Vor Frue, Englenes Dronnings Stad“. Men ogsaa Befolkningen er stærkt spansk-meksikansk farvet, hvad der giver den en yderligere Tiltrækning. Kvinderne er meget mørke, meget smukke og meget stolte. At se en saadan halvmeksikansk Dame galoppere paa sin Andalusier saa let og frit og nonchalant, som om hun sad i en Gyngestol, er et pragtfuldt Syn.

Man river sig kun med Vanskelighed løs fra dette dejlige Land, og var man yngre, blev man vel fanget ind for bestandig. Det kan heller ikke nægtes, at Rejsen over mod Østen gennem den uendelige Texasørken falder i enhver Henseende noget tør ovenpaa al denne saftige Frodighed og bugnende Skønhed.

Imidlertid har det jo ikke været min Hensigt med disse mine Breve at give Dig en kortfattet Baedeker til selv at rejse efter. Jeg har rejst saa temmelig paa Maa og Faa uden noget bestemt Formaål eller nogen bestemt Plan. Og paa Maa og Faa har jeg meddelt Dig nogle af mine Indtryk. Du kan ikke rejse efter dem, thi de er rent personlige. Men Du kan trøstigt rejse alligevel, for det Indtryk vil i hvert Fald ogsaa blive dit, at ny Jord og nye Mennesker har Magt over Sindet lige saa vel som gamle Minder.

s. 108

HJEMREJSE

Atlanterhavet, Marts 1917.

Det var den 1ste Februar Kl. 9 om Morgenen. Vi havde været tidlig oppe og gjort Bagagen færdig. De skinnende røde Sedler med Paaskriften „Hellig Olav“ i kulsort var klæbet paa de gule Kufferter, og alle vore ti Kolli blev sendte af Sted til Scandinavian—American-Liniens Pier i Hoboken. Vi sad nu i vor underlig øde Hoteldagligstue og skulde have vor sidste Breakfast i New York. Vor italienske Waiter havde ønsket os buon viaggio, og vi var helt vemodige ved at skulle forlade den glade, letsindige, dansende Cosmopolis, som New York er bleven.

Da ringede vor Telefon. Jeg kendte straks vor fortræffelige Generalagent, Hr. Halvor Jacobsens Stemme. „De kommer ikke afsted idag.“ — „Hvad gør vi ikke?“ — „Har De ikke læst Morgenaviserne?“ — „Nej, endnu ikke. Vi har pakket og sendt Bagagen til Baaden.“ — „De maa faa den tilbage igen. Tyskland vil uden Varsel torpedere ethvert Skib, der kommer i Nærheden af England. Læs selv Bladene. Intet Skib maa forlade New Yorks Havn. Vor Fart er indstillet til videre Ordre. Se selv ned til os. Farvel!“

Jeg fo'r ud til Elevatoren og ned i Hallen. I Hotelkontoret havde Bladmeddelelserne ikke gjort stort s. 109Indtryk. Man troede ikke, at det var Alvor. Mit noget opskræmte Væsen og Meddelelsen om, at vi var stoppede, gjorde Indtryk.

„He is crazy,“ mumlede Manager'en og mente dermed ikke mig, men the Kaiser; „I assure you, he is crazy. America was his best friend!“

Jeg indlod mig ikke i Diskussion med ham om dette stadig aabne Spørgsmaal, men hver Gang vi i de paafølgende begivenhedsrige Dage talte sammen, endte han uvægerlig med at stirre vist paa mig, ryste paa sit graanende Hoved og hviske: „I'll tell you, Doctor, he is crazy, take it from me — quite crazy!“

Imidlertid var vi kommet ud paa Gaden, havde med en Pakke Morgenavis bænket os i en Subway-Expres

for at naa hurtigst muligt til vort Dampskibskontor, der ligger aller nederst i Byen, ude ved Havet, ved Bowling Green.

Morgenerretningen om Tysklands sidste Beslutning spredtes og voksede, alt mens vi raslede og susede afsted under Jorden. Folk myldrede ind ved de store Stationer med Næsen i Bladene og sank om paa Sæderne uden at flytte Blikket fra de store Sensationsoverskrifter.

Kl. 11 om Formiddagen kommer New Yorks Hovedsensationsavis „Evening Telegram“, der indenfor sit lyserøde Omslag rummer endnu flere sorte Løgne end sine Kolleger, og derfor sælges mere end noget andet Blad. Den Morgen lød dens kæmpemæssige Overskrift, der fyldte næsten hele Forsiden: „Tyskland erklærer hele Verden Krig“. Oppe paa Gaden havde Avisdrengene allerede besluttet, at Amerika s. 110skulde gribe til Vaaben, og deres øredøvende Vræl: „War with Germany! — Telegram! — latest! War with Germany!“ skingrede gennem Gaderne og bragte den allerede nervøse Wallstreet til at ryste.

Nede paa Liniens Kontor var fuldt af Folk og Forvirring. Persere, Finner, Polakker — tredie Klasses Passagerer — der ikke forstod et Ord af det hele og hvem det englelig taalmodige Personale søgte at give Forklaring.

Det hele saa sort ud. Vi begyndte at belave os paa at blive i New York, til Krigen var endt og se os om efter et eller andet Arbejde.

Stemningen i Pressen og Befolkningen blev mere og mere ophidset, navnlig da man saa, at Tyskland i høj Grad gjorde Alvor af sin Trusel.

Da — den fjerde Februar — kom Brudet med Tyskland. Præsident Wilson besluttede sig til at afbryde den diplomatiske Forbindelse; Gesandten, Grev von Bernstorff fik overrakt sit Pas og alle tyske Konsuler Ordre til at forlade Staterne. Stemningen steg, men alle Partier stod bag Wilson, hvem man hidtil — just ikke i blide Ord — havde bebrejdet altfor stor Taalmodighed. Bladene udslyngede de heftigste Forbandelser mod Tyskerne og indeholdt daglige Karikaturer af Kejseren og hans Familie, som vilde være utænkelige i et neutralt evropæisk Land.

Dette diplomatiske Brud, der ikke tilsigtede Krig — tvertimod kunde man sige — bragte i alt Fald det gode med sig for os danske Rejsende i New York, at vi ved det fik Udsigt til at komme afsted.

Grev Bernstorff og den samlede Legation maatte s. 111sendes hjem. Det laa nær at antage, at man vilde benytte vor danske Linie. Vort store, smukke Skib „Frederik VIII“ var just ankommet. Og Liniens Repræsentanter satte sig straks i Bevægelse og fik Sagen i Orden i Løbet af forbavsende kort Tid.

For 82,000 Dollars lejede den tyske Regering det danske Skib, men med den Betingelse fra Liniens Side, at alle tidligere indtegnede Passagerer skulde medtages, og med den Betingelse fra tysk Side, at vor Passagerfragt droges fra Lejesummen. Den eneste Vanskelighed var Sikkerhedsforanstaltningerne.

Vort lille Land befinder sig i mere end en Henseende som et vist lille Dyr mellem to haarde Negle. I dette Tilfælde vilde England paa ingen Maade give Afkald paa en Undersøgelse af det diplomatiske Skib, og Tyskland kunde ikke tillade os at gaa ind til Kirkwall. Ogsaa her fandt Liniens Repræsentanter paa Raad. Man foreslog Halifax i Nova Scotia, en engelsk-kanadisk Krigshavn, som kun ligger ca. 40 Timers Fart fra New York.

Forslaget akcepteredes af England, og nu var alt klappet og klart.

Onsdag den 14de Februar var Dokkerne i Hoboken overfyldte af uniformerede og civile Politimænd, Toldere af alle Grader, Privatdetektiver etc., som alle havde til Opgave at skaffe Grev Bernstorff og Følge en saa sikker Afsejling som muligt.

Politiets Hverv blev let. Ingen tænkte sikkert paa at gøre den elskværdige Grev Bernstorff noget ondt. Men Amerikanerne tager den Art Sager meget alvorligt.

s. 112Den tyske Legation kom da ogsaa velbeholden ombord, og vi sejlede afsted med den, under en dødlignende Tavshed fra de amerikanske Autoriteters Side og kun hilst af Hurraraab fra Mandskabet paa Hamborg—Amerika-Liniens internerede Skibe, hvor Demoleringsarbejdet paa Maskinerne i denne højtidelige Anledning for et Øjeblik var lagt til Side.

Og vi drog ud med vor kostbare Passagerladning; Frihedsgudinden blinkede i Solen og tilsmilede os et sidste spottende Farvel, os, der forlod Amerikas Kødgryder for at drage hjem til Europas Trældom og Sult.

Vi Neutrale ombord var, skønt vi søgte at skjule det, noget spændte paa at se de celebre Repræsentanter for Verdens mest omtalte, om end ikke mest populære Stormagt.

Tyskerne hævder altid, at de intet Diplomati har. Grev Bernstorffs Suite ombord i „Frederik VIII“ bestod af 166 Personer, Børn og Tjenerskab ikke medregnet. Endda var adskillige hindrede i at give Møde, de nemlig,

der som Generalkonsul Bopp og hans Hjælpere i San Francisco holdtes tilbage af fleraarige Fængselsstraffe, idømte for Dynamitattentater mod amerikanske Borgere og Ejendomme. Til Gengæld var der naturligvis en Mængde Damer blandt det imponerende corps diplomatique.

Ved det første ordnede Middagsbord stifter vi Bekendtskab, gennem Øjet i hvert Fald, med Spidserne af Korpset. Hallen foran Spisesalen er overfyldt af Blomster. Tre mægtige Kranse, en fra „Kriegerbund“, og alle med brede Baand i tyske Farver dominerer og knuser med deres kolossale Omfang og s. 113noget begravelsesagtige Karakter vore beskedne skandinaviske Afskedsbuketter.

Ved Hovedbordet har Korpsets Ceremonimester, Prins Hatzfelt, anordnet Pladser for Ambassadørens Selskab. Han selv, Grev von Bernstorff, er en flot, elegant Mand, ret en Type paa en „schneidig“ Gardeofficer a. D. Han bærer sine fem og halvtresindstyve Aar med en ungdommelig Lethed, er meget høj og velproportioneret, meget blond, meget høflig og elskværdig mod Alle.

Grev Johann v. Bernstorff, som er en Sønesøns Søn af vor højtfortjente Statsmand A. P. Bernstorff, anses for at være en meget snild Diplomat, der baade i Washington og paa New Yorker Børsen har forstaaet at dreje de forholdsvis troskyldige Amerikanere et usædvanligt stort Antal Knapper. Skønt han har vundet sig mange selskabelige Venner i diplomatiske Kredse, var det ikke uden en vis Lettelse i de politiske, at man saa ham rejse. Hans amerikansk fødte Gemalinde berømmes meget for sin fordringsløse Godhjertethed.

Legationens fineste Navn er imidlertid Prins Hermann von Hatzfelt zu Trachenberg, der er Korpsets og Rejsens Organisator. Prins Hatzfelt ligner ingenlunde en Eventyrprins, snarere en godmodig og solid Bankbogholder, der er paa Ferierejse med Kone og Børn.

Det hele Selskab bærer i det hele et Præg af Jovialitet og Gemytlighed, af hvilke de, der har noget dermed at gøre, dog maaske vilde gøre bedst i ikke at lade sig skuffe.

s. 114Ved det historiske Bord, hvortil ogsaa den unge danske Grev Raben-Levetzau og hans Søster hører, føres Konversationen væsentligt paa Engelsk, der i det hele er det diplomatiske Sprog ombord.

Vi sejler en smuk Morgen ind mod Halifax, der ligger tavs og hemmelighedsfuld op ad sine let skraanende Klippeskrænter. Vort Orkester spiller muntert og lidt for triumferende, alle Passagerer strømmer op paa Dækket, Tyskerne faar deres Prismekikkerter og Cameraer frem og retter dem ugenert mod Krigsskibe og Forter. Stemningen er munter som ved en Pinseudflugt.

Da nærmer sig stille en lille Motorbaad med en engelsk Søofficer ombord. Vort Skib standser. Officeren gaar op ad Falderebet, videre op til Kaptajnen.

En kort Konference. Officeren gaar fra Borde igen. „Frederik VIII“ bakker, vender i den brede, rummelige Havn og staar ud mod den aabne Sø igen. Pinsestemningen falder. Nogle sangvinske Københavnerne mener, at hele Undersøgelsen er forbi og at vi nu gaar hjem.

Men vi kaster Anker. Og det meddeles os, at vi har at blive liggende, hvor vi ligger, til Aften, og afvente nærmere Ordre.

En hel lang Dag ligger vi og skvalper, uvirksomme og nedstemte.

Endelig kommer Mørket og med det en engelsk Ledsagedamper, som langsomt bugserer os ind gennem et smalt Felt, paa begge Sider omgivet af Miner. Alt er mørkt. Inde i Land ser vi de elektriske Baner s. 115glide op og ned ad Bjergskrænterne. Ellers intet Lys. Vi forstaaer, at vi passerer Halifax og gaar dybere ind i Bugten.

Vi standser. Det fryser stærkt. Et skarpt Søgelys sættes paa os. Det kommer fra den store Krydser „Yorkshire“. Vi ser, at vi ligger midt i Is. Lyset glider i den sorte, barske Vinternat op og ned ad Skibet og vore Ansigter tegner sig efterhaanden blege og for nogles Vedkommende alt andet end gemytlige i det skarpe Lys, medens sorte Silhouetter bevæger sig paa de hvide Kahytsvægge.

En mindre Dampbaad, overfyldt af Marinesoldater, baner sig Vej gennem Isen, stadig vejledet af Søgelyset. Omsider naar den os. Officerer og Soldater entrer vor fredelige „Frederik VIII“, og vi føler os pludselig i Berøring med selve Krigen — Krigen, der i Amerika har staaet som noget fjernt, uvirkeligt.

Marinesoldaterne myldrer ombord, Bajonetterne sættes paa Bøsserne. Skibet overtages af den engelske Commander Adair Hall. Vor brave Kaptajn Thomsen afsættes og behandles næsten som Fange, Vagtposter udsættes, Søgelyset slikker langs Skibssiderne, saa at ingen uset kan nærme sig til eller fjerne sig fra os. Og vi gaar til Køjs og sover, nogle de Retfærdiges Søvn, andre vistnok med en krank Samvittigheds søsygelignende Fornemmelser.

Vi havde tænkt, at Undersøgelsen i Halifax skulde tage os omtrent to Dage; vi blev holdt tilbage der i

samfulde 12 Døgn.

Hvad der skete i denne lange Tid? — Intet! Vi gennemgik ingen Krigens Rædsler, men fik en ubetydelig s. 116 Forsmag paa dens grænseløse Ensformighed. En Undersøgelse af Personer og Bagage, der med Lethed kunde være foretaget paa ialt Fald 3 Dage, blev med en uendelig, læderagtig Sejghed trukket ud til den firdobbelte Tid.

Hvorfor? Ingen begreb det. Nogle mente, at de engelske Officerer med Villie trak det ud for at ærgre deres Fjender. Muligt, og i saa Fald vilde der dog have været en Slags Plan i det. Men det er mere sandsynligt, at de havde Ret, som i denne operetteagtige Undersøgelse saa et yderligere Bevis paa Englændernes sagnagtige langsommelige Sejghed og Mangel paa Metode.

Det er endnu den Dag idag en Gaade for alle, hvorledes man fik disse tolv dræbende Dage til at gaa. De engelske Søofficerer for statelige og forvirrede om, iøvrigt urokkelig høflige mod Fjenden, venlige og elskværdige mod os andre. Fuldkommen ligegyldige Papirer, Romaner og Noder konfiskeredes og tilbageleveredes. Man indespærredes og løslodes, indtil man den ellefte Dag var naaet saa vidt, at man kun havde det vigtigste tilbage, nemlig Undersøgelsen af Bagagen. Paa dette Tidspunkt var imidlertid alle paagældende, ogsaa de engelske Autoriteter, saa lede og kede af denne skildpaddeagtige Tilværelse, at man pludselig jog gennem det sidste Eftersyn og lod os rejse næste Dag, under Hurraraab fra de engelske Soldater, der var de eneste som fandt, at de havde haft a good time ombord. — —

Og nu sejler vi ud over Atlanterhavet, denne lille Mikrokosme, Tyskere, Svenskere, Amerikanere, Persere, s. 117 Cubensere, Hollændere, Spaniere, Tyrker, Danske, Finner, Nordmænd.

Vinden og Bølgesprøjtet blæser Krigstanker og Hadet bort. Vi tvinges umærkeligt, alle vi for hinanden vildfremmede og tildels fjendtlige Mennesker, til at være gode og hjælpsomme, venlige og imødekommende overfor hverandre. Vi spiller og synger, danser, spøger og leger, som om der var Fred paa Jorden og som om Krigens Rædsler aldrig havde eksisteret.

Og i ensomme Tider grubler vi over, om det virkelig er nødvendigt, at alle disse nette og elskværdige Mennesker om fjorten Dage skal hade og myrde hinanden.

s. 118

s. 119 KARL MANTZIUS SKUESPILKUNSTENS HISTORIE

VI. BIND

KLASSICISME OG ROMANTIK (I — III)

Pris: 13 Kr. 50 Øre.

Det har været Dr. Mantzius' Opgave med sit Værk „Skuespilkunstens Historie“ at give en Skildring af det Grundlag, paa hvilket det moderne Skuespil hviler. I „Klassicisme og Romantik“, der læses som et selvstændigt Værk, naar Forfatteren i sine Skildringer op til Midten af sidste Aarhundrede, hvor Historie holder op, og Selvsyn, Selvoplevelse begynder. Det falder i tre Dele, af hvilke den første omhandler den engelske Scene efter Garrick og bringer Biografier af Sheridan, Kemble, Kean, Mrs. Sarah Siddons o. fl. Anden Del fører os til Frankrig og fortæller om Teatrets Kampe og Vanskeligheder under og efter Revolutionen, om den store Talma og hans Venskab med Førstekonsulen, om den berømte Primadonna Mlle Mars, om Victor Hugo og hans Tolkere. Endelig omhandler tredje og sidste Del den tyske Scene og i første Række Teatret i Weimar under Goethes Ledelse, som repræsenterede Klassicismen, og saa senere den romantiske Skole og Burgteatret i Wien.

Prof. Otto Borchsenius skriver i „København“:

„Dr. Mantzius' Teaterværk vil blive staaende i vor Litteratur som et Kildeskrift. Den lige saa underholdendes. 120 som lærerige Fremstilling vil fremdeles yderligere vinde Forfatteren mange Læsere og Venner udenfor de egentlige faglige Kredse.“

„Aftenposten“, Kristiania, skriver:

— „Fordi Dr. Mantzius ikke bare er en vidt belæst theaterhistoriker, men selv scenekunstner af desværre kun altfor sjelden rang, faar hans verk et personligt præg, der virker pikant og tillokkende, som naar døren til et hemmeligt rum aabnes. Det er en stor behagelighed, naar da ikke alene nysgjerrigheden tilfredsstilles, men man tillige indenfor terskelen finder en rigdom af aandfuldhed og skarpsindighed, som rammer med den sikkerhed, som bare det selvoplevede og det gennem mange aar erfarede kan give.“

Karl Mantzius, 1860-1921, *Fra den anden Side - Nogle breve fra Amerika*,

**s. 120 Tidligere udkom:
SKUESPILKUNSTENS HISTORIE**

MED TALRIGE ILLUSTRATIONER

I. — V. BIND

Oldtidens Skuespilkunst. — Middelalder og Renaissance. — Engelske Theaterforhold i Shakespearetiden. — Molièretidèn. — De store Skuespilleres Aarhundrede.

Pris: 28 Kr.